

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

d r u h ý r o č n í k

2 0 S k

2 0 K č

6/ 2005

Ružová čipka a kárované trenírky

Osveta nemá reálnu šancu presadiť sa proti agresívnejšie pôsobiacей reklame kultúrneho priemyslu.

Čo vlastne s dobrou knihou?

Naša kultúra nepotrebuje len dobrého manažéra, musí sa zmeniť celkový vzťah ku kultúre.

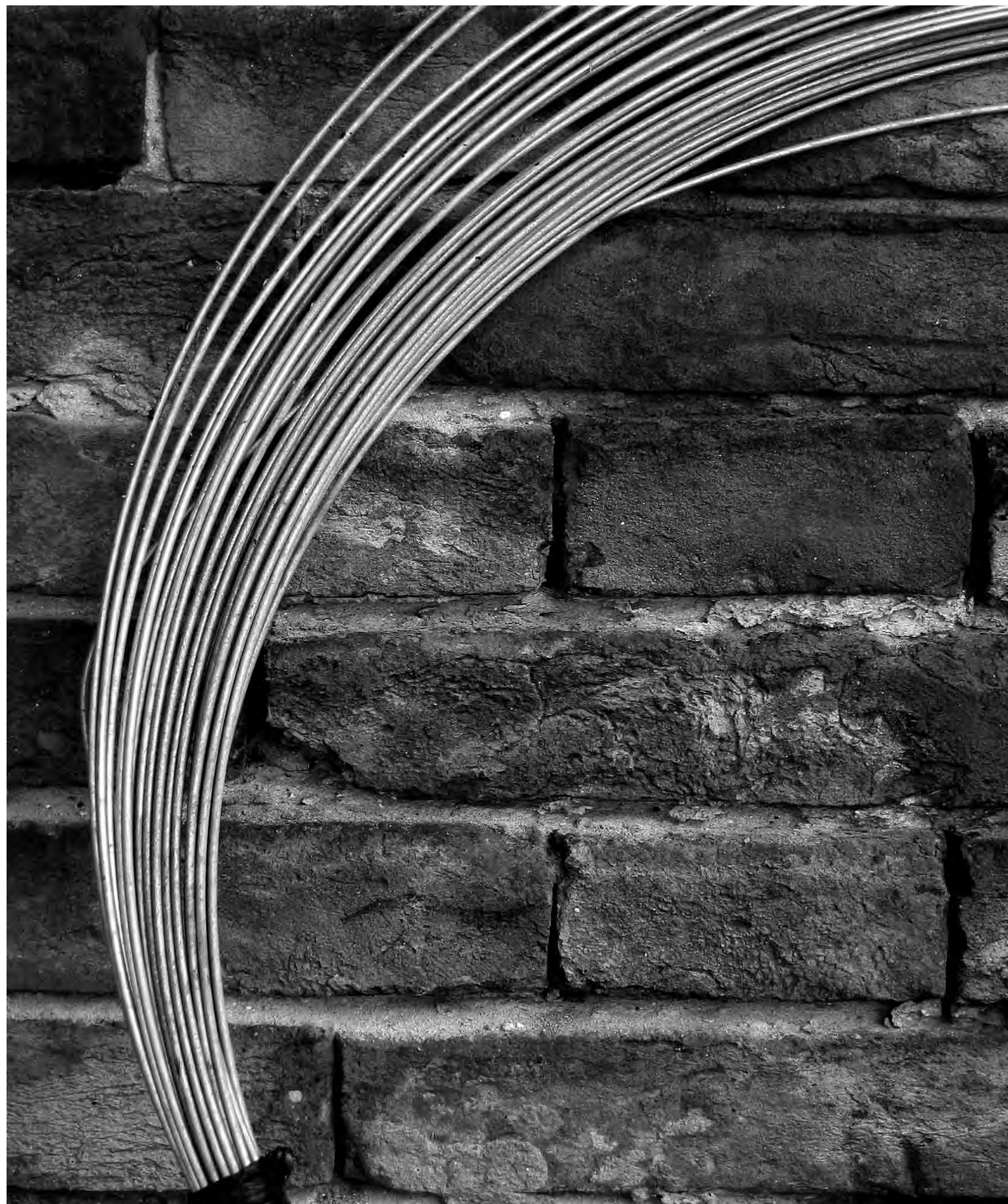
Svetový rok 1968

Vo východnej Európe pokus o liberalizáciu komunistického režimu, v USA a na Západe študentské nepokoje a nádej na zmenu

„Mojsejovci“ vo vede

Grafománia niektorých vedcov spôsobuje na poli popularizácie vedy viac škody ako úžitku.

Nina Lemišová, z cyklu Sen o starom dome

Martin Mašek:
Ružová čipka
a kárované trenírky

2

Rozhovor
s Kvetou Daškovou

3

Ladislav Hohoš:
Obraz Marxa u Fromma

4

Miloslava Kodoňová:
O pravde, moci a
hodnotách

5

Grigorij Mesežnikov:
Politické strany v strednej
Európe a na Slovensku

6

Juraj Marušiak:
Svetový rok 1968

7

Ivan Žucha:
Jungovské zamyslenie

8

Monika Vrzgulová:
Mýty včera, dnes a zajtra

9

Peter Prešnajder:
Nie je nič ako nič

10

Igor Kapišinský:
„Mojsejovci“ vo vede

11

Rudolf Fila:
Komu patrí krása?

12

Ingeborg Šišková:
Čítanie génia

12

Jiří Olič:
Průvodce Váchalem

13

Sylvia Porubánová:
Akú farbu má vaša krv?

14

Adela Kvasničková:
Niekoľko zásad
pre začiatočníkov

15

Celoživotní sprievodcovia
Martina Šulíka

16

Ružová čipka a kárované trenírky

si ho podľa vlastného rozhodnutia. Určite je – v rámci jeho požiadaviek – účelný. V rámci jeho hodnotového systému je nesporne krásnou architektúrou. Ružový čipkovaný reprezentuje jeho hodnotový systém. Je manifestom krásnej architektúry v intenciách jeho hodnotového systému. V rámci kruhu svojich hodnôt je vzorom pre obdivovateľov hokejistu, jeho názor na bývanie a architektúru sa stáva pre príslušnú skupinu ľudí návodom, cieľom alebo aspoň zbožným želaním. Nemusí sa zamýšľať nad tým, že bude hodnotený aj z hľadiska iných hodnotových systémov niekým, komu ten ružový čipkovaný dom nejaký nesedí do kontextu jeho úvah o modernej architektúre. Niekým, kto sa na to pozrie zvonku, z paralelného či mimobežného kontextu a hlavne bez záujmu o hokejistov hodnotový systém, zato však so záujmom o svoj systém hodnôt.

Nič nezvyčajné, existencia paralelných kontextov nás sprevádza odjakživa. Niektorí je v rámci svojho kontextu nasledovateľom, iný lídrom. Byť lídrom tu neznamena automaticky možnosť prieniku do iného kontextu, neznamená možnosť ovplyvňovať či vôbec nejakým spôsobom vstupovať do iného hodnotového systému. Veď napríklad historici, teoretici a kritici architektúry sa o ružový čipkovaný dom ani neobtrú. Nemajú čo hodnotiť. Nevzniklo nič nové, nič mimoriadne, nič, čo by vypovedalo o novej kvalite vzťahu architektúry a prostredia, architektúry a spoločnosti či architektúry a jedinca. Žiadnemu z teoretikov či kritikov nič neprinesie ani stručná, ani obsiirna analýza ružovej čipkovanej stavebnej produkcie. Skrátka, sláva sa nekoná, nie je čo riešiť, niet o čom pí-

toch vyznievať samoučelne. Vyhovoriť sa na samoučelnosť teórie by však bolo popieraním účelnosti teoretických traktátov, ktoré často dokážu posúvať naše myslenie či aspoň modifikovať naše názory a úvahy. Teória a kritika architektúry sa v niektorých spoločnostiach stali normálnou a neobíditeľnou súčasťou architektúry, hnacím motorom reflexie a sebareflexie tejto tvorivej disciplíny. Samozrejme, teória a kritika, ak sú verejne prezentované, sa stávajú súčasťou propagácie architektúry, zabezpečujú jej potrebné public relation. Hovorí totiž o východiskách architektúry a hodnotia jej vzhľad a výsledky a verejné hovorenie o architektúre ju nevyhnutne reprezentuje a vypovedá o jej hodnotách. Identifikuje ich, venuje sa ich genéze, vysvetľuje a tak ich sprostredkováva ďalším záujemcom. Preto môžeme prierezový zborník chápať aj ako súbor aktuálnych marketingových stratégií. Možno, že teoretický svet je dnes čoraz viac marketingom ako reflexiou. To sa mu však nedá vyčítať, naopak, je to vynikajúce. Architektúra potrebuje marketing a public relation. Teória a kritika architektúry to dnes vo svete zabezpečujú na vedeckej úrovni, a tak šíria kultúru dvakrát. U nás taký dobrý marketing architektúra nemá, tu sa ešte stále a príliš často naivne volá po osвете a po potrebe vychovávať užívateľa, investora a podľa možnosti aj každého účastníka procesu výstavby. Osveta akosi nefunguje. Možno preto, lebo nepoužíva marketingové stratégie, ale spolieha sa viac na, bohužiaľ, zvyčajne absentujúci osobný záujem. Naivné volanie po osвете môže byť jedným zo zdrojov krízy v architektúre a prípadne v kultúre ako celku, pre-

Naivné volanie po osвете môže byť jedným zo zdrojov krízy v architektúre a v kultúre ako celku, pretože osвета nemá reálnu šancu presadiť sa proti agresívnejšie pôsobiacей reklame kultúrneho priemyslu.

sať. Architektúra rieši iné problémy a jej teória a kritika majú vážnejšie témy. Vynikajúcim príkladom tém teórie architektúry je napríklad prierezový zborník O smyslu a interpretácii architektúry, rieši hneď dve základné – zmysel a interpretáciu architektúry.

K prierezovému zborníku môžem pristúpiť aspoň dvoma spôsobmi. V jednom z nich som účastníkom diskusie a zborník mi pomôže zorientovať sa, kde, na akom mieste kontextu sa nachádzam s mojimi úvahami, východiskami a závermi. Môžem konfrontovať vlastné názory s inými, konzistentnosť mojich východísk a záverov s konzistentnosťou iných východísk a záverov, môžem polemizovať, stotožňovať sa, súhlasiť i zásadne odmietiť, poopraviť seba či iných, modifikovať teóriu, prípadne pridať čosi do vokabuláru a systémové otázky – dôležité je správne sa pýtať! Všetky state dosahujú vyšší stupeň majstrovstva, poukazujú na oprávnenosť existencie celého radu východísk pri odpovedi na otázku o zmysle architektúry. Niektorí autori sú presvedčení, že ho poznajú (ja tiež!) alebo že je aspoň na dosah ruky, iní ešte len tušia, že ich východisko je tiež správne. Ale vážne, je to krásne čítanie a strávil som pri ňom príjemné večery plné diskusie o zmysle a interpretácii architektúry.

Je výborné, že taká diskusia existuje. Lenže celý ten boj teórií, veta tých snáh o nájdenie či aspoň hľadanie zmyslu architektúry, je tak trochu divadlo, ktoré môže v určitých kontex-

tože osвета nemá reálnu šancu presadiť sa proti agresívnejšie pôsobiacей reklame kultúrneho priemyslu. A tak absencia teórie a zvlášť kritiky (ktorá môže byť pre architektov, ale aj iných umelcov, niekedy aj nepríjemnosťou) sa môže stať súčasťou krízy kultúry. Tie dva naše architektonické časopisy, venované odborníkom, nemôžu mať marketingový efekt smerom k širokej verejnosti.

V druhom pohľade na prierezový zborník mám tendenciu ho vnímať ako niekto od tej teoretickej dišputy relatívne nezávislý, povedzme ako bývalý teoretik. Bývalý, prestalo ma to baviť, nejaká mi totiž unikala jednota sveta. Výsledok môjho šesťročného bádania znel: niekomu sa to bude páčiť, inému sa to páčiť nebude, niekto s tým bude spokojný, iný s tým spokojný nebude. Skrátka sa mi nepodarilo nájsť jednotné ľudstvo, ktoré by chcelo byť s niečím spokojné ako celok, a tak som nemal ani jednotné východisko. Pri rozličných východiskách mi vyšlo to, čo mi vyšlo: niekedy je to tak, inokedy inak.

Zborník ako celok vypovedá o nejednotnosti sveta architektúry. Je nesmierne cennou a predovšetkým výpovede schopnou entitou. Hovorí rozmanito, rôznorodo, možno miestami až nesúrodno o zmysle a interpretácii architektúry. Teoretický mix obsahuje rozsiahlu vzorku uvažovania o architektúre, od dôsledne vyargumentovaných postojov cez apriórne východiská až po účelové dedukcie. Je rozmanitý ako architektúra sama.

Nina Lemišová, z cyklu Sen o starom dome

Je to starostlivo zostavený zborník hlavne preto, lebo stavia teóriu zrkadlo, graduje a vrcholí. Prechádza dnes už vlastne komerčno-teoretickými témami krízy architektúry a dotýka sa konca či smrti architektúry. Odhaľuje aj boj medzi slovom a architektúrou, polemizuje o technickom, vedeckom a umeleckom chápaní architektúry, vysvetľuje dôvody odčlenenia architektúry od umenia, určuje bývanie ako východisko zmyslu architektúry, zaoberá sa množstvom variantov. A predovšetkým má svoj vrchol, ktorý pragmaticky završuje celú sériu teoretických traktátov. Petr Kratochvíl nazval tento príspevok celkom v súlade s kunsthistorickými postupmi neopragmatizmom.

Neopragmatizmus, ktorý v zborníku reprezentuje Stephe Allen, vlastne nie je teóriou architektúry, a ak do takéhoto zborníka vôbec patrí, tak naozaj až na záver. Nezapája sa do dišputy o zmysle architektúry reálnym spôsobom, neinterpretuje architektúru v pravom zmysle slova a nehľadá cesty na zdôvodnenie svojich tvrdení. Celkom pragmaticky sa zameriava len na to, čo architektúra asi dokáže, ako sa tvorí, čo sa s ňou deje po realizácii a uvedomuje si, ako získava svoje významy. Vie, že významy do architek-

len si to ukladá do nešťýlových, ale zato užitočných škatuliek.

Allen sa stavia tak trochu do metapozície, pozerá sa na celé dianie zvonka či azda z trochu inej dimenzie a tak ho aj (ne)vysvetľuje. Jednoducho a pragmaticky rozdeľuje úlohy, prideluje pozície teórii i praxi, ani jednu z nich nestavia do popredia či úzadia. Je tak trochu paradoxné, že zrozumiteľnosť jeho výpovede je mierne (ale skutočne len mierne) zakalená terminológiou, ktorú musel v závere použiť, aby mohol vysvetliť svoje pragmatické argumenty tým, ktorí tú terminológiu tvorili pre svoju argumentáciu. Chce alebo musí sa zapojiť do diskusie, pretože aj keď s ňou naoko nesúhlasí, potrebuje ju.

Pravdepodobne som neinterpretoval zámer zostavovateľa celkom správne. Podľa súvisiacich kontextov neopragmatizmus asi nepovažuje za vyvrcholenie teoretických traktátov. Ten totiž nehovorí o kríze architektúry ani o kríze jej teórie, nedotýka sa jej konca či smrti, nerieši zmysel architektúry. Z Allenovho konferenčného príspevku mám pocit, že po jeho prednesení šiel celkom pragmaticky telefonovať kvôli nejakým kšeftom. Predpokladám, že to bolo manifestačné vystúpenie a tak všetko vyznelo údernejšie, než

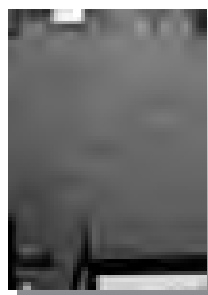
Zborník obsahuje rozsiahlu vzorku uvažovania o architektúre, od dôsledne vyargumentovaných postojov cez apriórne východiská až po účelové dedukcie. Je rozmanitý ako architektúra sama.

túry neimplementuje jej tvorca, ale užívateľ v procese užívania budovy, a preto aj vie, že až príliš často je snaha teoretika o všeobecné postihnutie úlohy tvorca tak trochu hrou. Tvorca nemá všeobecné zadanie, zadanie je konkrétne a adresné, hoci aj niekedy viac a inokedy menej jasné.

Aha, vlastne prečo neopragmatizmus? Veď ten pragmatizmus mi pripomína nič iné než samotný pragmatizmus. V danom momente odloží všetko, čo práve nepotrebuje na riešenie svojho problému, prestáva hovoriť o probléme. Jednoducho problém rieši. Celkom pragmaticky neodmietne nič, čo by mohol niekedy potrebovať,

to naozaj myslí. Aj pragmatik potrebuje kontext, v ktorom manifestuje či reprezentuje svoj názor na architektúru. A na to potrebuje tú permanentnú teoretickú diskusiu, ktorej účelnosť tak trochu aj spochybňuje. Marketing potrebuje teoretik, kritik, pragmatik i architekt a pravdepodobne každý, kto má čokoľvek do činenia s architektúrou. Marketing využíva aj ružová čipkovaná architektúra, hoci do permanentnej diskusie o architektúre nemá čím prispieť. Nebyť toho kontextu s károvanými trenkami, asi by som si ju ani nevšimol.

Martin Mašek

- ▲ Petr Kratochvíl (ed.)
- ▲ O smyslu a interpretaci architektury
- ▲ VŠUP 2005
- ▲ 192 strán
- ▲ 250 Kč

Sobotné rána dokážu prevapit nádhernými obrazmi. Napríklad tento: hokejista vo vyblednutých širokých károvaných trenkách stojí v slnkom zaliatej krajine pred čipkovaným ružovým domom.

Ten dom nie je práve symbolom modernej architektúry, moderná architektúra nebýva ani ružová, ani čipkovaná – hoci človek nikdy nevie. Nie je to ani dom, ktorý by stál na nejakej tradícii, hoci sa aj pokúša poukazať na nejakú tú pseudoväzbu s hlbokou históriou – niekedy polystyrénovou šambránou, potom zas – ehm – barokovým plotom, oknami členenými zlatými páskami (že by rokoko?). Do prítomnosti ho trochu posúva obrovská garážová brána, samozrejme kazetová, do histórie zase vracia obľúbený balkónik a pozalamovaný vikierik ho posúva bližšie k ľudovému umeniu.

Nechápam celkom dobre, prečo hokejista v károvaných trenkách má ružový dom a ešte k tomu čipkovaný. Ale nemusím predsa chápať všetko. Hlavne, že on vie, prečo má taký dom. Je to asi dom, v ktorom chce bývať, postavil

Čo vlastne s dobrou knihou?

„Vydavateľstvo sa snaží osloviť každého, kto nie je bez nárokov na dobrú úroveň tak literárnej, ako i výtvarnej stránky. I preto jeho produkciu tvoria poznávacie a umelecko-náučné knihy, literatúra encyklopedického charakteru, literatúra faktu, ale aj poézia a próza pre deti i pre dospelých,“ vysvetľuje zameranie vydavateľstva Q111 jeho zakladateľka Kveta Dašková. Doteraz vydavateľstvo vydalo takmer 100 kníh.

Iste nie sme prví, kto sa vás pýta na „tajomný“ názov vydavateľstva Q111.

Spočiatku sme boli tri, to sú tie jednotky, až dodatočne z toho vzniklo sto jednásť. Odišli sme z vydavateľstva Mladé letá do vydavateľstva VPN Archa, no naše účinkovanie tam nebolo vydarené, a tak som si po roku založila vlastné vydavateľstvo. Ale aby som to dovysvetlila. Q je prvé písmeno francúzskeho slova kvalité. Bol to akýsi preddavok vďaka potenciálnemu francúzskemu sponzorovi jedného nášho projektu. Chceli sme totiž postupne vydať vynikajúcu sériu encyklopédií pre deti úplne novej generácie z významného francúzskeho encyklopedického vydavateľstva Larousse. Projekt sa, žiaľ, nakoniec v mojom vydavateľstve neuskutočil, no kvalita bola tak či tak tým prvoradým cieľom, čo sme si vytýčili. A ešte niečo. Keď sa pozriete na naše logo, písmeno Q je pekné, elegantné, aspoň z toho typu písma (dnes sa hovorí font), ktoré som preň vybrala. Je pôvabné, no v našej abecede akosi odstrčené, i ulútilo sa mi ho. Teda v tej voľbe bolo i trochu z recesie. Trochu recesie nikoho nezabije, aby som parafrázovala Suchého.

Stráviť niekde takmer tridsať rokov a potom len tak odísť...

Len tak to naozaj nebolo. V posledných rokoch sme sa – vedenie a naša redakcia – nemali veľmi radi. Pozitívne pojmy ako dôslednosť, dôkladnosť, tvorivý prístup k textom, kritickosť, to paradoxne dostávalo mínusové znamienko. A môj postulát, že o spracúvanom texte musí redaktor ustavične pochybovať, všetko si overovať, a to rovnako v pôvodných textoch, ako i v prekladoch, vzbudzoval vyslovene nevoľu: „Ak je niečo dobré iným, renomovaným, prečo to nie je dobré vám?“ pýtali sa a kvalifikovali náš postoj ako priveľké sebavedomie. A nato prišla v roku 1989 „revolúcia“ a s ňou vo vydavateľstve „revolučné“ zmeny. Nové vedenie bez vydavateľských skúseností a praxe hlásalo teóriu, že vydavateľstvo nepotrebuje stálych redaktorov. My v náučnej redakcii, zvyknutí rozmyšľať racionálne, anticipujúci ďalší vývin, sme na základe ponuky a po dlhých neľahkých úvahách zdvihli kotvy. Predpoklady sa onedlho splnili, čoskoro Mladé letá začali prepúšťať. Aké úlohy zostali z tohto vydavateľstva, ktoré, navzdory tomu, že pochádzalo z krajiny takzvaného socializmu, bolo na svete známe a uznávané, iste viete. Ešteže zostalo aspoň Bienále ilustrácií, ktoré sa zrodilo v lone vydavateľstva z tvorivého potenciálu viacerých generácií vynikajúcich ilustrátorov.

Spomenuli ste rok 1989. Vzápätí trh zaplavilo množstvo kníh zo Západu. Aj dobrych, no v prevažnej brakových a gýčových. Ako to vidíte v tej oblasti, v ktorej ste pôsobili?

Gýč je nebezpečný, ničí v deťoch zárodok vkusu vnímania umenia. Obhajovať ho v mene zrozumiteľnosti znamená obhajovať jeho podkladanie sa čitateľovi, podceňovanie ho a zároveň preferovať iba zisk. Jeho ľahká konzumovateľnosť je úpadková. Ale aby som sa vrátila k druhej časti vašej otázky. Niektoré západné knihy vyzerajú na pohľad obsažné a splňajú i náročnejšie kritériá čo do vybavenia. Lenže nejedno vydavateľstvo z tej istej substancie raz „navarí“ prívarok, druhý raz polievku pre menších a ešte s trochu prímiesi aj pre starších – je to taký kapitalistický trik, všetko treba dôkladne využiť. A neraz sú texty plytké, povrchné, ba aj z vecného hľadiska chybné. Zavše to má aj na svedomí nekvalitný preklad a chýbajúca pevná redakčná

Foto archív K&S

ruka na spôsob tej, o ktorej už bola reč. V poznávacej, umelecko-náučnej knihe pre menšie deti alebo v literatúre faktu však musí autor zohľadňovať nielen pokrok vo vede, ale fakty musia byť verifikovateľné. A nesmie chýbať ani ďalší rozmer – estetickosť. Aby to, čo mladý čitateľ číta, nielen rozširovalo jeho vedomostný obzor, ale aby mal z čítania aj estetický zážitok. Tým sa tento literárny druh líši od vedecko-populárnej či populárno-náučnej literatúry. Pochopiteľne, estetický zážitok nemôže absťentovať v beletrii či poézii a ich výtvarnom sprievode, a to nehľadiac na vek percipienta. Ale možno, že sú to len sny starého redaktora.

Každého dnešného vydavateľa viedli k vydávaniu kníh iné pohnútky. Z povedaného vyplýva, že vy patríte k tým, čo vo vydavateľskej brandži pracovali už predtým a vytrvali pri tom. Okrem toho ste sama aj autorkou a sama si robíte grafické úpravy. A ak sa k tomu pridal podnikavý duch...

Toho podnikavého ducha by sa zišlo oveľa, oveľa viac. Ak však chcete počuť, prečo som pri tvorbe kníh strávila bezmála štyridsaťpäť rokov, nuž čiastočná odpoveď je azda už v tom počte rokov. Nemusela som, ale som chcela. Je to síce v istom zmysle rehoľa, ako ostatne každá tvorivá práca, ale to je ten modus vivendi s týmto svetom. Alebo sa veci oddáte, alebo sa žítim len tak potkate. Ale navzdory tomu, že ešte stále chcem, musím rozmyšľať realisticky – dokedy? Takže by som postupne rada odovzdala vydavateľskú štafetu ďalej, ibaže to nie je vôbec jednoduché. Ľudia musia z niečoho žiť – ja sa usilujem vyžiť z dôchodku. A tak hľadám osvieteneho podnikateľa, ktorý by si moje pätnásťročné vydavateľstvo kúpil. Podmienky sú dve: dlhodobá sa zmieriť s každoročnou stratou za platy dvoch ľudí a zachovať ten obraz (dnes sa hovorí imidž, čo je to vlastne to isté) o vydavateľstve, ktorý sa mi neľahko

podarilo vybudovať nielen na domácej pôde.

Ešte sme nehovorili o tom, ktorá bola vaša prvá kniha, čo ste vydali.

Volala sa o Zlatú mrežu. Čo starší vedia, že šlo o knižku politických vtipov minulého režimu. Žilo ich a život nám korenilo neuveriteľné množstvo. Boli skvelým zrkadlom doby, ventilom a vlastne aj akými druhom poézie. A stačilo dať do novín inzerát a ľudia vtipy posielali. Knižka vyšla v dvadsaťpäťtisícovom, teda slušnom náklade. Myslela som si, že peniaze za predané knihy dostanem hneď a tak budú hneď slúžiť na vydanie ďalších kníh. Svätá prostota a naivita. Pravdaže, tak to nechodilo a nechodí, dnes už celkom nie. Akosi som sa pretĺkla, a to aj vďaka tomu, že ministerstvo kultúry už začalo podporovať vydávanie detskej literatúry a na ministerstve sedel kvalifikovaný človek Ján Beňo.

Ako vnímate podporu knižnej kultúry zo strany štátu?

Je to zatiaľ skutočne jediná možnosť, ako vydávať kvalitnú literatúru, tak detskú, ako i pôvodnú a prekladovú pre dospelých. Ale dobrý projekt by malo ministerstvo podporiť bez všetkých tých obmedzení a v širšom rozsahu. Veď nielen tlač je drahá, ale bolestivo pociťujeme čoraz vyššie režijné náklady: prenájom priestoru, v ktorom vydavateľstvo sídli, energie, telefón, fax, internet, nehorázne poštovné na knižné zásielky.

Čím to je, že ani jeden doterajší minister nie je pokladaný za dobrého ministra? Ani Rudolf Chmel, znalec literatúry, vedec, autor, angažovaný človek.

Začnem od konca. Rudolf Chmel by bol so svojimi vedomosťami dobrým ministrom kultúry v krajine, kde je všetko, vrátane kultúry, konsolidované. A naša krajina konsolidovaná nie je. A kultúra

je naozaj až na samom konci (ak vôbec je) snaženia politikov. Veď po posledných voľbách o kreslo ministra kultúry nijaká strana nejavila záujem.

Nepotrebuje slovenská kultúra skôr lepšieho manažéra?

Áno, potrebuje, ale iba manažérske vlastnosti nestačia. Musí sa bezpodmienečne zmeniť celkový vzťah ku kultúre, lež on sa mení k horšiemu. V krajine s takým počtom obyvateľov, aký má naša, si kultúra sama na seba nezarobí. A udržať ju a rozvíjať je úlohou štátu i v tom, že podporí sponzorov odpisom z daní práve na „neatraktívne“ kultúrne projekty. Súvisí s tým i výchova detí. Dozvedeli sme sa nedávno, že naše deti nevedia čítať, respektíve prečítanému nerozumejú. Keď bol terajší minister kultúry František Tóth na ministerstve školstva, dal mi na posúdenie prvú verziu projektu revitalizácie školských knižníc. Sú to odvtedy už takmer dva roky a zatiaľ sa v tom smere nič neudialo. Dobré školské knižnice a čítárne a kvalifikovaní, ale i zapálení ľudia v nich, v tom vidím pomoc deťom, učiteľom, kultúre i vydavateľom. A takisto by mal štát kupovať i pre verejné knižnice, ale i sledovať, ako s knihami knižnice nakladajú. Kniha by mala ísť aj za čitateľom. Napríklad v Holandsku i v Nórsku majú bibliobusy, ktoré pravidelne dochádzajú aj do najodľahlejších končín, kde žijú ľudia, a teda existujú potenciálni čitatelia.

Popritom treba knihu aj propagovať, respektíve robiť jej reklamu.

Pravdaže. No ukážte mi niektorú z televízií, vrátane takzvanej(!) verejnoprávnej STV, kde by bola pravidelná relácia o knihách a literatúre. A časopisy a noviny? V už spomínanom Nórsku, ale vôbec v severských krajinách, no aj v USA a napríklad i v susednom Poľsku, je vecou prestížia mať stálu väčšiu či menšiu rubriku o knihách. Koľko je u nás novin a časopisov, ktoré niečo také robia?

Skôr jestvujú výnimky, čo potvrdzujú ono smutné pravidlo. A viete o nejakej bohatej reklamnej agentúre, ktorá by aspoň kedy-tedy venovala zopár billboardov reklame nekomerčných kníh či vydavateľstiev?

Propagácia – reklama – odbyť, to sú spojené nádoby. Aký je váš názor na fungovanie jednotlivých spomínaných zložiek?

Komerčné knihy vytlačili skutočnú literatúru na okraj záujmu väčšiny distribútorov i kníhkupcov – česť výnimkám, ako bolo napríklad už neexistujúce bratislavské veľkoknihupectvo Luxor, či malé, exkluzívne Ex libris, ktoré prednedávnom zanikli. Sú i také, čo vôbec nechcú naše knihy, lebo „nejdú“, alebo ich zoberú a väčšinu z nich po čase vrátia. Pretože... A to sa dostávam k prvému problému. Ja si objednam vytlačenie knihy a po dodaní v určenom termíne musím za to zaplatiť, ostatne ako každý kupujúci v každom odchoode. Nie tak distribútori a kníhkupci. Tí všetci vospolok berú knihy do komisie, čo je eufemizmus pre systém platby až po predaji. To má vážny dôsledok. Ak sa kniha sama predá, dobre, ak sa nepredá, aj tak dobre, ja kníhkupec, nenesiem nijaké riziko, jednoducho ju vrátim. Neraz poškodenú, vyblednutú z výkladu, zaprášenú zo skladu. A ďalej je tu ustavične sa zvyšujúci rabat. Dnes sa distribútorom už začína máliť 40 percent. Dôvodová tým, že sa im zvyšujú náklady. Nám sa vari nezvyšujú? Aj tu by mal zohrať svoju rolu štát a prijať zákon o primeranom rabate. Aj dobrá kniha je síce tovar, ale veľmi, veľmi osobitý, skoro by som povedala tovar tovarov. Ale to je možno z hľadiska doby, kde prevláda úsilie o rýchly zisk, o ľahkosť bytia a hľadanie pôžitkov, moja celkom iracionálna predstava.

Zhovárali sa
Martina Nemethová
a Damas Gruska

Obraz Marxa u Fromma

- ▲ Erich Fromm
- ▲ **Obraz člověka u Marxe**
- ▲ Preklad Michael Hauser
- ▲ Nakladateľství L. Marek 2004
- ▲ 150 strán
- ▲ 289 Sk

- ▲ Erich Fromm
- ▲ **Mít, nebo být?**
- ▲ Preklad Jan Lusk
- ▲ Aurora 2001
- ▲ 242 strán
- ▲ 319 Sk

ti, pričom prechod od „predhistórie“ ľudstva k jeho vlastnej autentickej histórii bez odcudzenia a vykorisťovania nemôže nastať inak ako prostredníctvom sociálnej revolúcie, definovanej ako „historická nevyhnutnosť“. Podľa Fromma Marxov cieľ – socializmus je v podstate prorokým mesianizmom vyjadreným jazykom 19. storočia. Práve tie dôvody, ktoré majú dokazovať, že Marxove idey sa nezlučujú s našou náboženskou a duchovnou tradíciou a slúžia na obhajobu dnešného systému proti Marxovi, používajú tí istí ľudia na dôkaz toho, že kapitalizmus zodpovedá lepšie ľudskej prirodzenosti a tým má prevahu nad „nerealistickým“ socializmom.

Fromm sa nedožil ani pádu „reálneho socializmu“, ani hodnotového relativizmu postmodernej filozofie. Zaznamenal však, že v západnom filozofickom myslení viera v človeka kulminovala v 19. storočí, zatiaľ čo v druhej polovici 20. storočia prevládala pesimizmus a beznádej, preto vnímal Marxovu filozofiu ako podnet a dokonca protilátku vo vzťahu ku skrytej či otvorenej rezignácii. Jeho druhý argument vychádza z reality doby, v ktorej žil (Fromm zomrel v roku 1980), t. j. že svet bol rozdelený na dve súperiace ideológie, na ideológiu marxizmu a kapitalizmu, a to v rozpore so skutočnosťou, že Sovietsky zväz reprezentoval systém konzervatívneho štátneho ka-

júcich (post)industriálnych spoločností, považoval ich za nereformovateľné a celoživotne veril svojej vízii komunitárneho humanistického socializmu, resp. novej spoločnosti (Mať alebo byť). Môžeme oprávnenne konštatovať, že Marx nedokázal predvídať rozsah evolučnej transformácie kapitalistického systému a mylil sa v stanovení „historického poslania robotníckej triedy“, veď aj Fromm hypoteticky uvažoval o tzv. blízkych skupinách (vo filozofii komunitarizmu sa aktuálne ujal termín psychologické komunity). Neznamená to však, že postkapitalistická spoločnosť, ktorá dokáže aj prekonávanie kríz využiť ako rozvojový stimul (J. Habermas), súčasne s napredovaním procesu globalizácie nevystruže zmenené protirečenia na dosiaľ nevidanej globálnej úrovni, čo svojho času predpovedal Marx v dnes inkriminovanom dokumente Manifest komunistickej strany.

Fromm teda hľadá v Marxovej filozofii predovšetkým rozmer slobody ako cieľa socializmu a to tak negatívnej, čiže slobody v zmysle nezávislosti, ako aj pozitívnej, založenej na tom, že človek stojí na vlastných nohách a rozvíja svoje bytostné sily. Marx sa na rozdiel od sociologického relativizmu nedomnieval, že niečo ako „ľudská prirodzenosť“ neexistuje, a vychádzal z toho, že človeka treba skúmať ako človeka a teda definovať nielen biologicky, anatomicky a fyziologicky, ale tiež psychologicky. Pôvod ľudských potrieb Freudov nasledovník Fromm nevidí len vo fyziológii, v pudoch, ale v praxi ľudskej existencie. Ak vnímate jeho texty s určitým historickým odstupom, odhalíme jeho celoživotné úsilie „doplniť“ Marxovu filozofickú antropológiu o psychologický rozmer, ktorý v jeho filozofii dejín čiastočne abscentuje najmä v známej mecha-

Marx svoje názory modifikoval, takéto obraty nie sú v dejinách filozofie ničím mimoriadnym, Fromm na základe štúdia Kapitálu dokazuje, že sa nikdy nevzdal svojej antropologickej koncepcie z raných spisov. Dá sa argumentovať, že príslušné texty boli dostupné až v 30. rokoch 20. storočia, faktom však je, že po Marxovej smrti ani reformisti (Bernstein), ani ortodoxní marxisti (Kautsky, Plechanov, Lenin, Bucharin) nevysvetľovali Marxa ako filozofiu humanistického existencializmu, pretože podľahli pozitivisticko-mechanistickému spôsobu myslenia, o ktorého prekonanie sa Marx pôvodne usiloval.

Vzájomné pôsobenie materiálnej základne a ideologickej nadstavby vysvetlil Fromm prostredníctvom zavedenia kategórie spoločenský charakter, pod čím rozumie konglomerát individuálnej psychickej sféry a ekonomickej štruktúry: spoločensko-ekonomická štruktúra formuje spoločenský charakter jednotlivcov tak, aby si želali robiť to, čo majú robiť, spoločenský charakter súčasne ovplyvňuje túto štruktúru tým, že pôsobí ako cement spevňovaním stability spoločenskej štruktúry alebo za istých okolností

hodnotenia“ komunitaristu Ch. Taylora. Podľa Fromma takto psychická energia napomáha chodu spoločnosti, pričom jednotlivec sa stotožní s potrebami spoločnosti a získava saturáciu. Stabilita spoločnosti teda nezávisí len od nátlaku štátnej moci, ale treba brať do úvahy, že spoločnosť nemá len ekonomickú základňu a ideologickú nadstavbu, ale libidonóznú štruktúru, čiže spoločenský charakter. Fromm argumentuje tým, že Marx rozlišuje „fixné“ pudy (hlad, pohlavný pud) a „relatívne“ pudy, ktoré vznikajú až na určitej úrovni spoločenskej organizácie, takže kapitalistickú motiváciu maximalizácie zisku nepovažoval za všeobecne humánnu. Na základe kritiky Hegelovej filozofie práva Marx ďalej tvrdil, že materiálne životné pomery určujú idey a ideológie, že triedna štruktúra spoločnosti je výrazom dominantných výrobných vzťahov. Menej dogmatickí marxisti nezabúdali pripomenúť, že aj nadstavba a spoločenské vedomie spätne pôsobia na základňu a spoločenské bytie, čo nazývali ich „relatívnu samostatnosťou“. Pre Fromma to nestačí ako vysvetlenie spôsobu, ako materiálne skutočnosť zapríčiňuje

Fromm neakceptoval ani jeden variant existujúcich (post)industriálnych spoločností, považoval ich za nereformovateľné a celoživotne veril svojej vízii komunitárneho humanistického socializmu.

ako dynamit nasmerovaný na zrútenie danej štruktúry (Mať alebo byť). Marx rozlišoval medzi všeobecným pojmom ľudskej prirodzenosti a jej modifikáciami v rôznych historických epochách a kultúrach. Ľudská prirodzenosť vytvára podstatu človeka, ktorá nereprezentuje „abstraktum vlastného jednotlivému individu“, ale v protiklade k rôznym formám historickej existencie ide o „súhrn spoločenských vzťahov“. V tomto zmysle platí, že „celé tzv. svetové dejiny nie sú ničím iným než vytváraním človeka ľudskou prácou“. Na základe individuálnych charakterov sa ľudia, patriaci do tej istej kultúry, navzájom odlišujú. Lenže ľudia, ktorí žijú v tej istej spoločnosti, musia čeliť rovnakému pôsobeniu ekonomickej, sociálnych a politických vzťahov, podľa filozofie komunitarizmu majú spoločnú historicko-kultúrnu skúsenosť. Spoločnosť na jednotlivca pôsobí tak, že ho usmerňuje, aby si osvojoval charakterové črty dôležité pre jej fungovanie. Tým sa mu uľahčuje napríklad rozhodovanie v podobných situáciách, napríklad tento Frommov názor potvrdzuje procedúra „silného

zmeny vo sfére myslenia, takže zaviedol spoločenský charakter („pudový život“) ako akýsi medzistupeň medzi ekonomicou základňou a duchovným životom spoločnosti.

Z hľadiska Marxovej kritiky kapitalizmu by teda jeho stúpencom vôbec nemuselo iritovať, že ich „guru“ v polovici 19. storočia považoval za rozhodujúci faktor zmeny spôsobu disponovania výrobnými prostriedkami, čo v podmienkach znalostnej, resp. informačnej spoločnosti prestáva byť rozhodujúcim zdrojom odcudzenia. Ďalšia diskusia by iste viedla k tomu, že by aj „marxisti“ akceptovali, že nevystačíme s odstránením odcudzenia v materiálnej sfére, ako sa to mohlo javiť pri nástupe industrializmu a s ním späté ideológie materializmu pred dvesto rokmi, ale že rozhodujúce predpoklady emancipácie človeka a ľudstva treba hľadať v duchovnej sfére, že povznesením duchovného života na vyššiu úroveň azda bude možné vyriešiť aj materiálne protirečenia, ktoré sa dnes javia ako neriešiteľné.

Ladislav Hohoš

Marxovu filozofiu interpretuje Fromm ako filozofiu protestu, založenú na viere v človeka, na jeho schopnosti emancipácie od odcudzených spoločenských síl, ktorých je paradoxne tvorcom.

Pätnásť rokov po zmene spoločenského systému by sa dalo uvažovať o tom, že na teoreticko-filozofickej úrovni nastáva aj v našich podmienkach čas na zaradenie marxistickej filozofie do systematického a historicko-filozofického kontextu podobne ako na západoeurópskych univerzitách, ktoré neprešli érou „štátnej ideológie“, resp. „jedinej vedeckej ideológie marxizmu-leninizmu“.

Do rúk, aj slovenského čitateľa, sa dostáva v súčasnosti veľmi zriedkavá publikácia o marxistickej filozofii. Obsahuje významnú štúdiu marxistického filozofa a popredného znalca psychoanalýzy Ericha Fromma Das Menschenbild bei Marx z roku 1961 a výber z niektorých základných Marxových diel, predovšetkým z Ekonomicko-filozofických rukopisov (EFR), zakončený Engelsovou rečou nad hrobom K. Marxa. Fromm v tejto štúdií o Marxovej filozofickej antropológii reflektuje záujem o novú interpretáciu marxistickej filozofie v 60. rokoch minulého storočia, podmienený (okrem sociálnych aspektov obsiahnutých v teórii konvergencie) dostupnosťou prvého anglického prekladu EFR a Nemeckej ideológie. V čase tzv. ideologického odmäku aj u nás vychádzali niektoré diela Fromma, neskôr sa stal zakázaným autorom zrejme pre svoje nekompromisné názory na sovietsky systém, a pre jeho dnes už klasické a posledné dielo Mať alebo byť (To Have or To Be, 1976).

Marxovu filozofiu interpretuje Fromm ako filozofiu protestu, založenú na viere v človeka, na jeho schopnosti emancipácie od odcudzených spoločenských síl, ktorých je paradoxne tvorcom. V tomto kontexte sa Marxova filozofia javí ako organická súčasť západnej humanistickej tradície od Spinozu cez osvietenstvo až po Hegela a Kierkegaarda, ako radikálny variant osvietenскеj racionalistickej snahy o nastolenie lepšej spoločnos-

pitalizmu a Čína popiera emancipáciu jednotlivca. Krach oficiálnej doktríny, že reálny socializmus dosiahol odstránenie vykorisťovania, je dnes evidentný, v 60. rokoch však poľský filozof A. Schaff práve cez EFR „radikálne“ argumentoval, že odcudzenie nezaničlo aktom budovania socializmu. Dostal abscentuje fundovaná reflexia éry reálneho socializmu z marxistického hľadiska prostredníctvom identifikácie imanentných protirečení systému. Určité vysvetlenie ponúka trockistická téza o tom, že novovzniknutá byrokracia si privlastňuje výsledky cudzej práce: na jednej strane rozvoj výrobných síl vytvára ekonomické základy socializmu, na druhej strane „buržoázne normy rozdeľovania“ pripravujú návrat kapitalizmu. Fromm poznal aj prácu trockistu J. Burnhama, ktorý už v čase vypuknutia druhej svetovej vojny uvažoval o revolúcii manažérov, keď sa oddeľuje kapitál ako vlastníctvo od kapitálu ako funkcie. Obidva systémy sa podľa Fromma konvergentne vyvíjajú smerom ku konzumnej manažérskej spoločnosti, ešte v 60. rokoch bol dokonca presvedčený o rýchlom ekonomickom raste a konkurencieschopnosti poststalinových systémov. Teóriu konvergencie, ku ktorej vtedy v súvislosti s nástupom postindustriálnej éry vťahovali svoje nádeje aj ideológovia demokratického socializmu, možno z dnešnej perspektívy ľahko spochybniť poukazom na rozdiely v postavení jednotlivca (populárne ide o ľudské práva) a rozdielnu schopnosť systémov reflektovať spätnú väzbu v ekonomike a politike (populárne ide o demokraciu). Tým však nebol vyvrátený základný Marxov argument, ktorý - aj keď nebudeme akceptovať „historickú nevyhnutnosť“ zániku kapitalizmu - spočíva v imanentných sebaodstránených protirečeniach kapitalistického systému, preto Fromm neakceptoval ani jeden variant existu-

nisticky chápanej koncepcii vzťahu základne a nadstavby. Marxa možno ospravedlniť tým, že psychológia ako veda sa konštituovala až na sklonku jeho života a nemohol z nej čerpať ako napríklad z ekonómie a histórie, stalinskí marxisti však v dobových učebniciach interpretovali tento vzťah z pozície vulgárneho ekonomizmu, a preto sa zámerne usilovali poukazať na „rozpory“ v diele mladého a údajne „zrelého“ Marxa. Ak by aj

Mária Bartuszová (1936 – 1996), Bez názvu, 1985 – 87, SNG, jún – september 2005

O pravde, moci a hodnotách

bol bez svojho kardinála Ratzingera nemysliteľný a ten zasa bez pápeža. Bez spojenia Wojtyla – Ratzinger by sa cirkev na prelome tisícročí vyvíjala inak. Mužov v bielom spája viera a intelekt a súčasne reflexia zločinov nacizmu a komunizmu, druhá svetová vojna, Osvienčim, gulagy a záujem o globálne trápenia ľudí.

Načo nám je pravda?

V súvislosti s výročím skončenia vojny sa v publicistike opakovane vyskytol názor (napr. francúzskeho filozofa Alaina Finkielkrauta), že nesporným tmelom budúcej Európy by nemali byť pragmatické výhody pre bohatších ani špekulácie o odškodňovaní chudobnejších, ale základná morálna premisa „už nikdy viac Osvienčim“. Spomenutý Finkielkraut tým upozorňuje, že Európa už nikdy nesmie pripustiť možnosť niekoho vylučovať zo svojho spoločenstva – napríklad Turecko. To, pochopiteľne, predpokladá uznanie pravdy o Osvienčime ako o nespochybniteľnom, absolútnom zle. Rozpustiť túto východiskovú pravdu v relativistických úvahách typu „názor proti názoru“ by bolo návratom k možnosti opakovania katastrofy, ktorá sa už nezabaví prívlastku „európska“. A bude do konca vekov spadať pod jurisdikciu príkazu Desatora Nezabiješ. Aj keby táto pravda Desatora bola osobitne chránená ako vylučujúca hodnota kvôli nezabudnutiu na Osvienčim, mala by svoje plné oprávnenie. Tým skôr, ako sa dočítame u Ratzingera, že holokaust bol zamýšľaný ako predstupeň vyhladenia kresťanstva. Počas povestnej krištáľovej noci došlo v Mníchove aj k útoku na arcibiskupský palác. Z dobových prameňov Ratzinger cituje nacistickú ideu, že ak má človek „zvíťaziť nad židovstvom“, musí sa oslobodiť od doterajšieho kresťanstva a dospieť k tzv. pozitívnemu kresťanstvu Hitlerovmu. Súčasne dodáva, že za Osvienčim boli zodpovední pokrstení ľudia.

Neuralgický bod novoveku Na jar 1992, v čase pred voľbami, ktoré mali rozhodnúť o zachovaní či rozbití spoločného štátu, navštívil vtedajší prefekt Kongregácie pre náuku viery, kardinál Joseph Ratzinger Bratislavu. Prednášal v nabitom Istropolise

stojí konkrétny človek svedomia, pod čím myslí toho, kto nikdy nevykúpuje znášanlivosť – príjemnosť, úspech, verejný rešpekt a uznanie zo strany prevládajúcej verejnej mienky zrieknutím sa pravdy. Svedomie vystupuje ako bašta slobody proti zužovaniu existencie autoritou.

Štát ako banda lupičníkov V Bratislave sme vtedy asi viacerí prvý raz počuli priamo z Ratzingerových úst jeho dnes už známu metaforu, že štát môže klesnúť na úroveň „dobro fungujúcej bandy lupičníkov“, prevzatú od cirkevného otca Augustína Aurélia. Po každý raz jeho metafora znovu poteší – kto by si už občas nepomyslel, že ho ovláda banda zločincov. Na úroveň lupičov sa štát dostane, keď jeho ciele spočívajú iba v bezobsažnej slobode a keď sa odvoláva iba na svoju funkčnosť (podľa našej politickej praxe napr. na „úspešnú reformu“), ale nie na spravodlivosť. Štát sám nie je prameňom pravdy a morálky, nemôže priniesť sám zo seba pravdu, a to ani na základe ideológie, spočívajúcej na rase, triede alebo čomkoľvek inom, ani prostredníctvom väčšiny. Vyhlásenie väčšiny za jediný prameň práva ohrozuje morálnu dôstojnosť človeka a tenduje k totalitarizmu. Štát musí prijať nevyhnutnú mieru poznania o pravde a dobre zvonkajška. Toto „zvonkajška“ by mohol byť čistý náhľad rozumu, ktorý by musel byť pestovaný a chránený nejakou nezávislou filozofiou. Prakticky však takáto čistá, od dejín nezávislá rozumová nepochybnosť nejestuje. Všetky štáty fakticky poznali a použili morálny rozum z predchádzajúceho náboženského podania, ktoré bolo súčasne aj morálnou náukou. Rozumová otvorenosť a miera poznania dobrého je v historických náboženstvách odlišná, a rovnako sa líši spôsob spolunažívania štátu a náboženstva. Pokušenie identifikácie štátu s náboženstvom a tým súčasne korumpuje aj náboženstvo, je prítomné v celých dejinách. Ako najuniverzálnejšie a najracionálnejšie náboženstvo sa ukázala kresťanská viera, ktorá aj dnes ponúka rozumu základnú štruktúru morálneho náhľadu, bez ktorej spoločnosť nemôže prežiť. Zdro-

Literatúra, aká je teraz k dispozícii (sčasti bola aj predtým), dáva dosť jasnú predstavu o predpokladanej kontinuite na čele cirkvi. Dá sa z nej vyrozumiť, že Ján Pavol II. by bol bez svojho kardinála Ratzingera nemysliteľný a ten zasa bez pápeža. Bez spojenia Wojtyla – Ratzinger by sa cirkev na prelome tisícročí vyvíjala inak.

a na Bôriku stretol sa so zástupcami médií. Prišiel so súborom myšlienok o budovaní štátu po skončení komunistickej diktatúry, o zachovaní slobody a spravodlivosti v ňom. Text, ktorý sám Ratzinger nazval „bratislavským prejavom“, neskôr rozvinul v úvahe o vzťahu svedomia a slobody, prednesenej na jeseň 1992 v Paríži, keď ho prijímali na miesto zosnulého Andreja Sacharova do francúzskej Akadémie vied. Spomenuté texty vyšli roku 1993 v Ratzingerovej knihe Pravda, hodnoty a moc s podtitulom Skúšobné kamene pluralistickej spoločnosti. V českom preklade Iva Lukáša ich roku 1996 vydalo Centrum pro studium demokracie a kultury v Brne. Autor tu považuje za povinnosť brániť pravdu pred relativizáciou. Rovnako ako Ján Pavol II. pokladá relativizáciu za neuralgický bod novoveku. Proti ideológii relativizácie

jom pravdy pre politiku sa tu nemyslí kresťanstvo ako zjavené náboženstvo, ale ako osvedčená životná forma. Cirkev zostáva pre štát „vonkajškom“, nesmie zo seba robiť štát, nesmie chcieť pôsobiť ako mocenský orgán alebo nad ním. Splynutím so štátom by cirkev zničila tak podstatu štátu, ako aj svoju vlastnú.

Pápežstvo v čase globálnej komunikácie Pre médiá bola zmena vo Vatikáne zväčša príležitosťou opakovať klišé o pápežovi ako šéfovi nejakej svetovej agentúry pre etiku, obranu mieru alebo záchranu životného prostredia. Bez primeranej mediálnej pozornosti odohralo sa koncom minulého veku a najmä na prelome tisícročí vo Vatikáne veľké dobrodružstvo komunikácie. Ján Pavol II. sa prvý raz v dejinách

Josef Váchal (1884 – 1969), Wiliam Blake, z cyklu *Mystikové a visionári*, 1912, GMB, máj – august 2005

ako pontifex stal autorom bestselleru, svetovo prekladaného a čítaného – rozhovoru s talianskym novinárom Vittorio Messorim z roku 1994 s názvom *Prekročiť prah nádeje*, kde pýtajúci sa mal úplnú slobodu zvoliť si otázku. Vďaka tomu svet mohol poznať pápeža aj ako filozofa, ktorý sa opieral o Tomáša Akvinského, no aj o prameň iné než cirkevné – o Martina Bubera, Emmanuela Lévinasa, neskoršieho Ludwiga Wittgensteina alebo neďávno zosnulého filozofa Paula Ricoeura. Pozitivismus tu pápež pomenúva ako jednu zo škôl podozrenia, ktorá človeku bráni prijať transempirické, nadskúsenostné pravdy, prekračujú-

kontrola, aby zostala rozhodujúca vôľa tých, ktorí moc delegovali, a nie vôľa tých, ktorí moc nad nimi vykonávajú. Ovládaný, teda ten, kto delegoval moc, môže byť slobodný, keď v dobre, o ktoré sa usilujú vládnci, poznáva sám seba, čiže to, čo znamená jeho vlastné dobro. Avšak pojem pravdy sa v postmodernej spoločnosti označuje ako intolerancia a protidemokratická tendencia. Moderné chápanie demokracie sa čoraz viac spája s relativizmom. Ako však zdôvodniť základné hodnoty, ktoré nie sú predmetom hry medzi menšinou a väčšinou? Čo nepodlieha relativizmu? Na jednej strane je radikálne relativistické stanovisko,

Cirkev zostáva pre štát „vonkajškom“, nesmie zo seba robiť štát, nesmie chcieť pôsobiť ako mocenský orgán alebo nad ním. Splynutím so štátom by cirkev zničila tak podstatu štátu, ako aj svoju vlastnú.

ce možnosti zmyslového poznávania. Okrem zmyslového poznania jestvuje aj morálna skúsenosť, zahrnujúca absolútne hodnoty – dobro a zlo, pravdu. Vďaka nim človek objavuje posvätno, aj keď ho nedokáže pomenovať. Na túto knihu nadväzuje začiatkom roku 2005 vydaný rozhovor zosnulého rímskeho biskupa Pamät a identita s poľskými filozofmi Józefom Tischnerom a Krzysztofom Michalskim, preložený už aj do slovenčiny. Analyzuje dve diktatúry dvadsiateho storočia, nacizmus a komunizmus, a skúma tajomné spolupôsobenie dobra a zla, ono tradičné kresťanské mysterium iniquitatis.

Demokracia, sloboda a právo

Krátko po Jánovi Pavlovi II. prelomil aj vtedajší kardinál Joseph Ratzinger, prefekt Kongregácie pre náuku viery, dvojtisícročné zvyklosti a poskytol formou aj obsahom občiansky a súčasne teologický rozhovor nemeckému novinárovi Petrovi Seewaldovi, katolíkov, ktorý vystúpil z cirkvi. V nemčine vyšiel s názvom *Salz der Erde* roku 1996, v českom preklade teraz už v druhom vydaní ako *Kresťanstvo na prelome tisícročí*. Odpovedá tu aj na súbor tzv. kritických otázok – svätenie žien, sexualita, interrupcia, eutanázia, celibát, dekristianizácia, islamizácia či cirkevné dogmy. Čitateľovi dáva predstavu o spôsobe vykonávania pápežského úradu. Pre mladé demokracie majú základný význam Ratzingerove úvahy o vzťahu ľudských práv a demokracie. Cieľom účasti na moci v demokracii je sloboda a rovnosť pre všetkých. U Ratzingera nájdeme práve to, o čo sa dnes v parlamente a médiách opakovane sporíme. Aj keď je prenesenie moci na zvolených zástupcov časovo obmedzené voľbami, je potrebná stála

ktoré chce pojem dobra, zla a pravdy z politiky vylúčiť ako nebezpečné. V záujme dôsledného relativizmu odmieta prirodzené právo ako pododrivé z metafyziky. Právo je to, čo je príslušnými orgánmi za právo vyhlásené. Nemôže existovať nijaký iný princíp než rozhodnutie väčšiny, ktorá nastupuje na miesto pravdy (u nás to poznáme napr. v podobe tzv. Mečiarových amnestií). Proti tomuto chápaniu stojí kresťanské, ktoré hovorí: pravda nie je produktom väčšiny. Prax nevytvára pravdu, ale pravda umožňuje pravú prax. Politika je natoľko spravodlivá a prispieva k slobode vtedy, keď slúži súboru hodnôt a práv, ktoré nám ukazujú rozum. Medzi zástancami relativistickej demokracie menuje Ratzinger amerického filozofa Richarda Rortyho. Pre Rortyho, mieni Ratzinger, je jediným kritériom, podľa ktorého sa môže tvoriť právo, to, čo je medzi občanmi rozšírené ako väčšinové presvedčenie, lebo iný zdroj práva nemá demokracia k dispozícii. Podľa Rortyho je ideálom liberálna spoločnosť, v ktorej už nebudú existovať hodnoty a miery. Jedinou vecou, za ktorou sa oplatí ísť, bude príjemnosť.

Skôr než súčasný pápež Benedikt XVI. nastúpil do svojho súčasného úradu, vyjadril sa k jeho váhe v knihe *Pravda, hodnoty a moc*: „Pravý zmysel učiteľskej moci pápeža spočíva v tom, že je obhajcom kresťanského svedomia. Neukladá nič „zvonkajška“, ale bráni kresťanskú pamät – praspomienku na pôvodné hodnoty evanjelií, na zjavené pravdy. Všetka moc, ktorou pápež vládne, je mocou svedomia, ktoré bráni hodnoty proti deštrukcii pamäti a proti tlaku sociálneho a kultúrneho konformizmu.“

Miloslava Kodoňová

- Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.
- MŮJ ŽIVOT
- Preklad Pavel Váňa
- Barrister & Principal 2005
- 126 strán
- 279 Sk

- Joseph Ratzinger – Benedikt XVI.
- BŮH A SVĚT
- Preklad Daniela Blahutková
- Barrister & Principal 2005
- 320 strán
- 298 Kč

- Joseph Ratzinger
- Duch liturgie
- Preklad Rastislav Nemeč
- Dobrá kniha 2005
- 182 strán
- 199 Sk

Knižný trh na Slovensku i v Čechách pohotovo zareagoval na úmrtie Jána Pavla II. a voľbu jeho nástupcu Benedikta XVI. novými dielami, či reedíciou starších prekladových diel o živote a myslení dvoch pokračovateľov v službe na Petrovom stolci. Kto sa mieni kvalifikovane vyslovať ku katolíckej cirkvi, kresťanstvu a pápežstvu, má oteraz spoľahlivé, autentické pramene. Nie je odkázaný na všeobecne tradované floskule typu „pápež zakazuje kondóm“, „odsudzuje homosexuálov“. Netreba polemizovať s tým, čo pápeži nepovedali a nikomu neukladajú. Literatúra, aká je teraz k dispozícii (sčasti bola aj predtým), dáva dosť jasnú predstavu o predpokladanej kontinuite na čele cirkvi. Dá sa z nej vyrozumiť, že Ján Pavol II. by

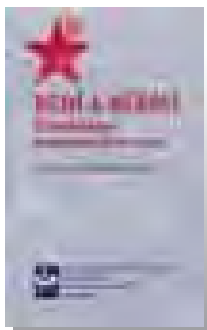
Politické strany v strednej Európe a na Slovensku

- ▲ P. Fiala, J. Holzer, M. Strmiska a kol.
- ▲ **Politické strany ve střední a východní Evropě**
- ▲ Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity 2003
- ▲ 471 strán
- ▲ 585 Sk

- ▲ Petr Fiala, Ryszard Herbut a kol.
- ▲ **Středoevropské systémy politických stran**
- ▲ Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity 2003
- ▲ 255 strán
- ▲ 419 Sk

- ▲ Vít Hloušek, Lubomír Kopeček (ed.)
- ▲ **Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran**
- ▲ Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity 2002
- ▲ 279 strán
- ▲ 405 Sk

Otázky vývoja stranických systémov patria ku kľúčovým v politologickom výskume. Vnútorý charakter politických strán, ich ideovo-politická profilácia, organizačné štruktúry, schopnosť uzatvárať koalíčné spojenectvá, spôsob výkonu moci – tieto a ďalšie faktory, súvisiace s pôsobením politických strán, významne ovplyvňujú celkové smerovanie vo vývoji spoločnosti. V krajinách strednej a východnej Európy, v ktorých koncom 80. rokov padli komunistické režimy, s činnosťou politických formácií priamo súvisí celkový priebeh demokratizačných a transformačných procesov.

Príspevkom do odbornej debaty o politických stranách tranzitívnych krajín je publikácia Politické strany ve střední a východní Evropě zameraná na stranické systémy 20 štátov stredoeurópskeho, pobaltského, balkánskeho a postsovietskeho (východoeurópskeho) regiónu. K silným stránkam knihy patrí jednotná a tým aj maximálne prehľadná štruktúra, čo dodáva dielu charakter analytickej encyklopédie. Na základe príslušnosti k ideovo-politickým rodinám, identifikovaným v postkomunistickom priestore, autori roztriedili jednotlivé politické subjekty do desiatich skupín: komunistickej, socialistickej a sociálno-demokratickej, liberálnej a radikálnej, kresťanskodemokratickej, konzervatívnej, extrémne pravicovej, roľníckej, ekologickej, regionálnej a etnickej, a do skupiny „iných“ strán. Ambíciou publikácie Středoevropské systémy politických stran je zase poskytnúť komplexný pohľad na vývoj stranických systémov v týchto krajinách. Všetky štyri štáty po ukončení politickej transformácie prešli do fázy konsolidácie demokratického režimu, pričom nekonsol-

idovanosť (nezrelosť) stranických systémov nemusela mať rozhodujúci význam pre samotnú konsolidáciu demokracie. Príkladom môže byť Poľsko, kde diskontinuitný vývoj väčšiny stranických aktérov nijako neohrozil stabilizáciu demokratického režimu. Zaujímavé sú porovnania situácie v pravej a ľavej časti politického spektra v jednotlivých štátoch, najmä dynamiky vývoja na osi „pravica – ľavica“ tak z hľadiska celkového pomeru síl, ako aj z hľadiska miery fragmentácie pravicovej a ľavicovej časti spektra.

Stranická politika v stredoeurópskych krajinách je do značnej miery politikou koalíčnou. Vzory koalíčnej spolupráce pritom vykazujú veľkú rozmanitosť a ich výskumná operacionalizácia nie je rozhodne vec jednoduchá. Autori kapitoly o Českej republike Petr Fiala a Vít Hloušek napríklad uvádzajú, že stranický systém ČR je ťažko „zaraditeľný“ do známej typológie stranických systémov Giovanniho Sartoriho, ktorý používa kritériá ideologickej vzdialenosti medzi stranami, konfigurácie potenciálne alternujúcich vládných koalícií, „systémového“ charakteru strán a pod. Podľa nich „český stranický systém zatiaľ nevyvinul dostatočne efektívne mechanizmy slúžiace ns efektívnu kontrolu vládnej alternácie, takže nedisponuje použiteľnými formulami vytvárania vládných koalícií“. Autori kapitoly o Poľsku uvádzajú, že poľské

Na Slovensku sa stredopravé strany nevymedzovali voči postkomunistickej ľavici, ale voči nacionálno-populistickým a autoritárskym politickým silám.

strany počas svojej inštitucionalizácie neboli schopné vytvoriť stabilné spojenie s elektorátom. Podľa nich iba malé percento poľských voličov vstúpilo do demokratizačnej fázy s jasnými formami sociálnej (skupinovej) a politickej lojality. Aj to o. i. môže vysvetľovať nadpriemerne vysokú mieru fragmentácie stranického systému Poľska. Zdá sa, že z hľadiska perspektív vývoja stranického systému je najjasnejšia situácia v Maďarsku. Ako uvádza autor kapitoly o Maďarsku Lukáš Benda, reálnou možnosťou ďalšieho vývoja maďarského systému politických strán je smerovanie k bipartizmu (MSZP vs. FIDESZ) s existenciou tretej menšej sily (SZDSZ), ktorá sa môže postupne situovať do polohy „jazýčka na váhe“ (avšak iba v prípade, ak začne slabnúť dominantná hodnotová štiepiaca línia, ktorá zatiaľ jednoznačne prikláňa liberálov ku koalíčnej spolupráci so socialistami a odrádza ich od spolupráce s národne orientovanými konzervatívcami).

Procesom samotnej premeny niekdajších štátostrán v siedmich postkomunistických krajinách, ako aj transformáciou komunistickej strany v Taliansku sa zaoberá publikácia Rudí a růžoví. Podáva solídny prehľad činnosti tzv. nástupníckych strán, z ktorých po kolapse komunistických režimov niektoré pôsobili ako dominantné ľavicové subjekty v pozícií najsilnejších vládných strán (Poľsko, Maďarsko, Litva, Bulharsko), iné sa načas stávali nedominantnou súčasťou vládných koalícií so stranami odlišnej ideovej orientácie (Slovensko) a ďalšie zostávali výlučne v pozícií opozičných subjektov s absenciou reálnych šancí na vstup do vlády (Česká republika, Nemecko). Autori sa venujú viacerým aspektom činnosti nástupníckych strán – procesu sociálno-demokratizácie pôvodných komunistických strán, pripravenosti ich stranických elít na zmeny, akceptácii transformácie členskou základňou, celkovým postavením ľavice ako ideovo-politického prúdu, vy-

sporiadaní majetkovo-finančných otázok a pod.

Slovenského čitateľa pochopiteľne osobitne zaujmajú časti spomínaných publikácií, ktoré sú venované Slovensku. Ich autorom vo všetkých troch prípadoch je Lubomír Kopeček, politológ z Masarykovej univerzity, ktorý sa dlhoročne venuje stranickému systému a politickému vývoju SR, obhájil dizertačnú prácu na túto tému a má azda najdlhší zoznam publikácií o slovenskej politike spomedzi všetkých českých politológov. Strana, ktorej činnosť Kopeček v knihe Rudí a růžoví analyzuje (SDL), dnes už patrí minulosti. Autor uvádza faktory, ktoré ovplyvňovali proces jej ideovo-politickej profilácie – aj pomerne nádejné prvopočiatočné vyhliadky procesu sociálno-demokratizácie KSS, spojené s aktivitami skupiny reformátorov na čele s P. Weissom, aj zvláštnosti vývoja slovenského stranického systému, ktoré umožnili Mečiarovmu HZDS čerpať podporu v prostredí ľavicových voličov, aj vnútorný zápas v SDL medzi stranickými reformátormi a „konzervatívcami“, ktorý podkopával stranu zvnútra v rokoch 1998 – 2002 a ktorý napokon najviac posunul stranu smerom k možnosti, o ktorej sa autor zmieňuje ako o jednom z variantov vývoja („marginalizácia na okraji slovenského politického spektra a prípadne i politický zánik“).

Kopeček analyzuje (Středoevropské

systémy politických stran) hlavné faktory formovania stranického systému a píše o polarizácii slovenskej politiky, o „mečiarovskom“ a „protimečiarovskom“ tábore, o zvláštnych formách spolupráce medzi stranami rôznej ideovej orientácie. Niektoré politicko-stranícke spojenectvá pritom v konkrétnych podmienkach zápasu o zachovanie demokratického režimu a o smerovanie Slovenska do euroatlantických integračných štruktúr boli celkom prirodzené, hoci pôsobili netradičným dojmom. Autor sa napokon sám zmieňuje o tom, že v rokoch 1994 – 1998 konflikt medzi vtedajšou vládnu koalíciou HZDS-ZRS-SNS vybočil z „medzi demokratického režimu“ a že v tomto období dochádzalo k „radu excesov porušujúcich platný právny poriadok“. To všetko sa pochopiteľne premietalo do úvah stranických elít o koalíčných stratégiách. Bolo by treba azda iba dodať, že základným kritériom príslušnosti k „mečiarovskému“ alebo „protimečiarovskému“ táboru nebola sympatia alebo antipatia k HZDS a jeho lídrovi, ale odlišné chápanie výkonu moci. Politické strany na Slovensku od roku 1992 nerozdeľoval ani tak formálny prístup k mocenským inštitúciám štátu (vláda vs. opozícia), ako skôr spôsob narábania s mocou a práve v tejto oblasti sa „mečiarovský“ a „protimečiarovský“ tábor dostávali do nezmieriteľných rozporov. V publikácii Politické strany ve střední a východní Evropě Kopeček uvádza dostatok údajov o histórii a činnosti politických strán, i keď problematickým sa javí zaradenie SDKÚ do rodiny „iných“ (t. j. ideovo nevyhranených) strán napriek tomu, že SDKÚ už pred voľbami 2002 jasne deklarovala záujem pôsobiť ako umiernená kresťanskodemokratická formácia a vstúpiť do Európskej ľudovej strany.

V súvislosti s vývojom stranického systému SR sa poukazuje predovšetkým na jeho odlišnosť od stranických systémov iných stredoeurópskych štátov (nedostatočná miera konsolidácie, zvláštne štie-

Josef Váchal (1884 – 1969), Uvolněné klíče k silám země, z cyklu Sen o zemi, 1919, GMB, máj – august 2005

piace línie, existencia silných charismatických strán, vysoká miera fragmentácie jednotlivých segmentov politického spektra). Aj spomínané publikácie poukazujú na tieto zvláštnosti. Slovenských špecifik by sme však mohli identifikovať viac, pričom niektoré z nich sa svojim významom tým uvedeným prinajmenšom vyrovnávajú.

Po voľbách 2002, ktorých výsledky umožnili vznik stredopravej koalície, mnohí zahraniční politickí analytici s prevrpením konštatovali, že stredopravé strany nielen politicky prežili po mimoriadne ťažkom období odstraňovania mečiarovských deformácií a zavádzania niektorých reformných opatrení, ale dokonca svoje mocenské postavenie zreprodukovali v oveľa silnejšej pozícii než v roku 1998. Pritom faktom je, že od prvých slobodných volieb po páde komunistického režimu, ktoré sa uskutočnili v roku 1990 ešte v rámci federatívneho Československa, zaujímali stredopravé strany na Slovensku silné pozície v systé-

Stredopravé strany dokázali komunikovať s „tretím“ sektorom spôsobom, ktorý im pomohol využiť expertný potenciál nezávislých analytických centier pri vypracovaní programových alternatív.

me výkonnej moci dlhšie než akékoľvek iné politické sily. Počas 16 rokov, ktoré koncom roka 2005 uplynú od pádu komunistického režimu, stredopravé politické formácie mali podiel na moci (buď samostatne, alebo v koalícii s inými stranami) a tým aj bezprostredne ovplyvňovali vývoj krajiny počas plných 10 rokov (boli vládnymi stranami v rokoch 1990 – 1992, počas polročného „intermezza“ pred predčasnými voľbami v roku 1994 a v rokoch 1998 – 2005). Ďalšou zvláštnosťou stranickej politiky na Slovensku je to, že na rozdiel od iných krajín strednej a východnej Európy sa stredopravé strany po roku 1993 mocensky nevymedzovali voči postkomunistickej ľavici (ktorá dnes po definitívnom zániku SDL už ani neexistuje), ale voči iným politickým silám (nacionálno-populistickým a autoritárskym) a napokon dokázali byť vo svojich úsilíach vcelku úspešné.

Dá sa spomínaná úspešnosť slovenských stredopravých strán nejakým vysvetliť? Stav slovenského stranického systému je výsledkom viacerých procesov, ťažiskový význam tu nepochybne mal celkový priebeh politickej transformácie, vznik samostatného štátu a následný zápas o zachovanie demokracie. Stredopravé politické sily, ktoré v rokoch 1990

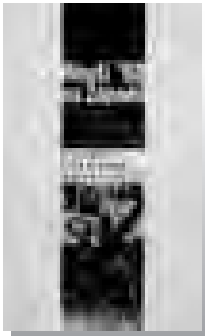
– 1992 položili na Slovensku základy systémových zmien, neskôr preukázali pevnosť v obhajobe demokratických princípov v období zápasu o charakter politického režimu (1993 – 1998), schopnosť ponúknuť reálnu politickú a programovú alternatívu a pripravenosť uzatvárať široké koalíčné spojenectvá prekračujúce niektoré deliace línie v rámci stranického systému (napríklad koalíčná spolupráca s menšinovou SMK alebo s ľavicovou SDL). Práve stredopravé strany dokázali presadzovať reformné (hoci často dosť nepopulárne) opatrenia reagujúce na vážne spoločenské problémy a mohli sa vzápätí preukázať reálnymi výsledkami. Zaujímali pritom rozhodný až nekompromisný postup pri politickom a programovom súperení s ľavicovými silami, ktoré však neboli mocenskou alternatívou, ale naopak, boli koalíčnými partnermi. Stredopravé strany dokázali komunikovať s „tretím“ sektorom spôsobom, ktorý im pomohol využiť expertný potenciál nezávislých

analytických centier pri vypracovaní programových alternatív. Naplno tiež využili faktor integračnej podmienosti procesov vnútornej transformácie krajiny (vstup SR do EÚ) a dokázali získať širšiu medzinárodnú podporu pre vlastnú politiku na domácej scéne.

Do parlamentných volieb 2006 na Slovensku zostáva niečo viac ako rok. Analytici sa predhávajú v prognózach budúcich koalíčných zostáv. Hovorí o pravdepodobnom zániku doterajších štiepiacich línií, zvýšení koalíčného potenciálu strany vodcovského typu, ktorá v rokoch 1994 až 1998 systémovo ruinovala základy demokracie a právneho štátu a o možnej koalícii spolupráci medzi touto stranou a demokratmi, ktorí jej znemožnili demokraciu na Slovensku úplne pochovať. Ďalšia strana, ktorá sa svojím druhým názvom demonštratívne hlási k hodnotám sociálnej demokracie (od mája 2005 je členkou Socialistickej internacionály), sa nerozpakuje avizovať koalíčnú spoluprácu po ďalších voľbách s komunistami a radikálnymi nacionalistami. Bude Slovensko aj naďalej rozširovať zoznam špecifik svojho stranického systému, a to všetkými možnými smermi?

Grigorij Mesežnikov

Svetový rok 1968

- ▲ Ingrid Gilcher – Holteyová
- ▲ **Hnutí '68 na Západě**
- ▲ Preklad Vlastimil Drbal
- ▲ Vyšehrad 2004
- ▲ 143 strán
- ▲ 279 Sk

- ▲ **Revolučné a protitotalitné hnutia v Európe po II. svetovej vojne.**
- ▲ Medzinárodná konferencia k nedožitým 80. narodeninám Alexandra Dubčeka
- ▲ Veda 2004
- ▲ 224 strán

- ▲ Daniel Bell
- ▲ **Kulturní rozpory kapitalismu**
- ▲ Preklad Lukáš Gjuric
- ▲ SLON 1999
- ▲ 335 strán
- ▲ 245 Kč

V našich zemepisných šírkach sa rok 1968 spája predovšetkým s pokusom o demokratizáciu, resp. liberalizáciu komunistického režimu. Generáciám vtedajších mladých ľudí v USA a západnej Európe však tento rok priniesol študentské nepokoje a nádej na zmenu, aj keď iba málokto mal jasnejšiu predstavu, ako by nová spoločnosť mala vyzerať. Českí a slovenskí čitatelia doposiaľ nemali veľa možností dozvedieť sa, aký bol obsah, ale najmä sociálne i intelektuálne pozadie udalostí roku 1968 na Západe. Domáca historiografia, zahľadená do vlastných národných trám, donedávna komparácií politického a sociálneho vývoja Československa ako krajiny sovietskeho bloku so zahraničím venovala iba minimálnu pozornosť. Študentské hnutie vo Francúzsku či hnutie za občianske práva a proti vojne vo Vietname v USA tak boli známe najmä z filmov, beletrie, prípadne z časopisov.

Prvými českými, resp. slovenskými knižnými publikáciami, ktoré sa snažia interpretovať rok 1968 z hľadiska širšej perspektívy, sú české vydanie práce nemeckej historičky Ingrid Gilcherovej – Holteyovej *Hnutí '68 na Západě*. Študentské bouře v USA a západní Evrope, doplnené o zaujímavý doslov mladého českého historika Jaroslava Pažouta, a čiastočne aj zborník *Revolučné a protitotalitné hnutia v Európe po II. svetovej vojne* z dielne Spoločnosti Alexandra Dubčeka a Ústavu politických vied SAV.

Gilcherová – Holteyová si zvolila komparatívno-chronologický prístup. Zamerala sa na politický vývoj v štyroch vyspelých demokratických štátoch – v USA, Francúzsku, Nemecku a Ta-

liansku. Hoci berie do úvahy špecifiká každej konkrétnej krajiny, „hnutie '68“ analyzuje ako fenomén, spoločný západným demokratickým krajinám. Zároveň však toto hnutie nikdy nebolo jednotné, pri jeho zrode i v jeho vrcholnom štádiu stáli neraz protichodné sily a sociálne vrstvy. „Nová lavica“ sa formovala od začiatku 60. rokov okolo marginálnych časopisov a intelektuálnych krúžkov. Na rozdiel od „tradičnej“ komunistickej i socialistickej lavice, orientujúcej sa na budovanie politických štruktúr, sa chcela odlišiť nielen jednoznačným odmietaním východoeurópskeho stalinizmu, ale aj rezignáciou na byrokratické štruktúry. Hnutie, ktoré si vedome uchovávalo heterogénny charakter, dokázalo integrovať mierové hnutie, hnutie za občianske práva i radikálne odbory, spojilo študentov a robotníkov, ale napr. v USA aj časť duchovenstva.

Gilcherová – Holteyová definuje myšlienkovú koncepciu „novej lavice“ ako reinterpretáciu inštitucionalizovaného marxizmu, ktorý sa hlási predovšetkým k Marxovej koncepcii odcudzenia. Z toho vyplýva antibyrokratický a antiinštitucionálny charakter „hnutia '68“, ktoré v žiadnej z analyzovaných krajín neotváralo primárne otázku moci, resp. vlastníctva, ale predovšetkým oslobodenia jednotlivca v jeho bezprostredných sociálnych väzbách – v rodine, vo voľnom čase, na pracovisku či v sexuálnych vzťahoch. Výsledkom má byť hľadanie nových komunikačných a životných foriem. Na rozdiel od tradičnej lavice nová lavica vystúpila s novým konceptom organizácie, ktorá bola zameraná na aktivizáciu verejnosti prostredníctvom priamej akcie.

Významnú úlohu v intelektuálnom fermente „novej lavice“ zohrávali pretrvávajúce nerovnosti v spoločnosti, ako napr. v prípade USA rozpor medzi rovnosťou zakotvenou v ústave a každodenným rasizmom v praxi. Generácie mladých ľudí, vychovávaných v omnoho liberálnejších podmienkach než pred druhou svetovou vojnou, narážali počas štúdia a pri nástupe do zamestnania na pretrvávajúce skostnatené autoritatívne štruktúry. Proces s Adolfom Eichmannom v roku 1961 otvoril otázku spoluzodpovednosti celých generácií za zločiny fašizmu, a to nielen v Nemecku, ale aj v USA, kde sa najmä mladí potomkovia židovských imigrantov identifikovali s heslom „You're silent, you're complicit“. Hrôzy druhej svetovej vojny a nová diskusia o zločinoch proti ľudskosti sa však premietli aj do odmietnutia vojny vo Vietname, sprevádzanej nezvyčajnou brutalitou a dehumanizáciou.

Intelektuálne prelúdiom roku 1968 však bolo sprevádzané aj závažnými zmenami v sociálnej štruktúre vyspelých západných ekonomík. Napriek ich hĺbke im Gilcherová – Holteyová venuje relatívne malú pozornosť. Tradičná industriálna spoločnosť sa od polovice 50. rokov začala rozkladať, od 70. rokov sociológia hovoria o nástupe „spoločnosti služieb“, resp. o postindustriálnej spoločnosti (Daniel Bell). Rady

„Nová lavica“ sa formovala od začiatku 60. rokov okolo marginálnych časopisov a intelektuálnych krúžkov. Na rozdiel od „tradičnej“ lavice sa chcela odlišiť nielen jednoznačným odmietaním stalinizmu, ale aj rezignáciou na byrokratické štruktúry.

priemyselného proletariátu postupne redli, práca v priemysle prestala byť aj pre ľudí z vidieka prostriedkom zmeny sociálneho statusu. Pre „novú lavicu“ bola príznačnou nedôvera v robotnícku triedu ako revolučný subjekt transformácie spoločnosti. Podobné názory boli rozšírenejšie v anglosaskom svete, kým

v kontinentálnej Európe zohrali priemyselní robotníci v revolučnom hnutí roku 1968 dôležitú úlohu. To vyplývalo z rýchlejšej dynamiky technologického rozvoja na americkom kontinente v porovnaní napr. s Francúzskom, keď už v roku 1970 bolo v USA zamestnaných v odvetví služieb 65 percent pracovnej sily.

Rozvoj techniky a pokles úlohy manuálnej práce spôsobili, že namiesto surovín, resp. energie sa v období postindustrializmu kľúčovým tovarom stávajú informácie a zvládanie nových technológií je nemožné bez adekvátneho vzdelania. Zmenila sa tak sociálna rola univerzít, ktoré začalo navštevovať čoraz viac študentov. Vysokoškolské štúdium však zároveň prestávalo plniť očakávania, ktoré sa s ním spájali. Jeho absolventi už nemali automaticky otvorené dvere do salónov elit, ako to bolo ešte v prípade ich predchodcov. Navyše boli konfrontovaní s paternalistickým prístupom zo strany profesorov, čo ich nútilo zamýšľať sa nad každodennými mechanizmami manipulácie a represie, ktoré sú prítomné aj v demokratických spoločnostiach. Nie je preto náhodou, že hlavnou sociálnou silou, ktorá artikulovala nespokojnosť a potrebu demokratickej alternatívy kapitalizmu, sa stali práve vysokoškolskí študenti. Masový charakter „hnutia '68“ a skutočnosť, že približne v rovnakom čase dokázalo otriast krajinami, oddelenými od seba vodami Atlantického oceánu, by nebol možný bez komunikačnej a dopravnej revolúcie, ale najmä bez vzniku televízie, ktorá vytvorila nielen „celonárodnú spoločnosť“, ale fakticky umožnila aj vznik globálnej spoločnosti, predovšetkým z hľadiska šírenia informácií. Konflikty, ktoré sa diali na periférii spoločnosti, sa tak automaticky prenášali do centier.

Hlavným posolstvom „hnutia '68“ sa stalo posilnenie participácie a vzbura proti pretrvávajúcim autoritatívnym štruktúram na vysokých školách a na

Továrne – Univerzity – Odbory, plagát z 13. mája 1968

Vďaka tomu, že sa „hnutie '68“ zrieklo formulácie projektu sociálnej finality, umožnilo budovanie alternatívnych životných štýlov bez toho, že by bolo potrebné uskutočniť politickú či sociálnu revolúciu.

Doslov Jaroslava Pažouta ku knihe Ingrid Gilcherovej – Holteyovej, ktorý svojou kvalitou spĺňa kritériá samostatnej štúdie, analyzuje študentské hnutie v Československu 60. rokov a reakciu československej spoločnosti na hnutie „novej lavice“. Kým rovesníci československých študentov na Západe vnímali ako zdroj nespravodlivosti kapitalistický systém, mládež v Československu sa, pochopiteľne, vymedzovala predovšetkým voči komunistickej strane a systému, ktorý predstavovala. Demokraticky zmyslajúcí intelektuáli a mladí ľudia sa už v tom čase civilizačne jednoznačne hlásili k Západu. Vzhľadom na pomery

o podobe socializmu nebola možná. Antisemitská kampaň v Poľsku a okupácia Československa definitívne pochovali nádeje na demokratickú alternatívu kapitalizmu. Bez ohľadu na to, čo „hnutie '68“ na Západe a na Východe rozdeľovalo, spájal ich odpor voči autoritárstvu, byrokratizmu a dogmatizmu.

Z politického hľadiska „hnutie '68“ zaznamenalo vo všetkých západných štátoch neúspech, lebo nenašlo spojencov v politických štruktúrach. Ako vnútorné nesúrodí konglomerát sa postupne rozložilo na viaceré parciálne subkultúry a strany, pričom niektoré z nich sa degradovali na hierarchické a dogmatické sekty, ktoré neváhali siahnúť k terorizmu. Na riziko zvratu k „lavému fašizmu“ už vtedy upozorňoval filozof Jürgen Habermas. Hoci v 70. rokoch mnohí bývalí účastníci študentských pochodov tvrdili, že „nezvítavili sme, vďaka Bohu,“

Vo východnom bloku radikálna lavica, majúca blízko k západným konceptom „novej lavice“, zohrala významnejšiu úlohu len v Poľsku, kde skupina okolo Adama Michnika inšpirovala revoltu študentov a intelektuálov v marci 1968.

vo východnom bloku len ťažko mohli rozumieť motivácii západoeurópskych študentov. Preto sa napr. vodca západonemeckých revolučných študentov Rudi Dutschke počas návštevy Prahy stretol iba s vlažným prijatím. Podobná bola situácia v NDR, ktorej obyvatelia mali možnosť prostredníctvom západonemeckej televízie a rozhlasu sledovať študentské búrky v priamom prenose a bez jazykovej bariéry. Nemecký historik Stefan Wolle vo svojej štúdií Premárnená revolva v NDR, publikovanej v zborníku SAV, to dokumentuje na základe analýzy listov východonemeckých poslucháčov adresovaných rozhlasovej stanici RIAS. Za všetky azda postačí uviesť tento: „Všetci títo rowdies by museli prísť sem, potom by ich to vyvolávanie nepokojov prešlo... mali by pracovať a nie huckať mládež. Keď sú na Berlínskom múre zastrelení čestní ľudia len preto, že chcú žiť v inej časti Nemecka, nestará sa o to nikto. Ale voči Dutschkemu a jeho kumpánom máme prejaviť sympatie?... Pre nás nech sa celá tá suita vystrelí na Mesiac...“ Vo východnom bloku radikálna lavica, majúca blízko k západným konceptom „novej lavice“, zohrala významnejšiu úlohu len v Poľsku, kde skupina „komandosov“ okolo Adama Michnika inšpirovala revoltu študentov a intelektuálov v marci 1968. Poľská „nová lavica“ i československé Hnutie revolučnej mládeže sa však o nedlho museli vyrovnáť s realitou novej vlny komunistických represí, počas ktorej už nijaká diskusia

hnutie zanechalo na vedomí súčasníkov nezmazateľné stopy. Tlak verejnej mienky prispel ku skončeniu vojny vo Vietname, v Európe sa posilnila úloha odborov a samosprávy na školách, výrazné zmeny nastali aj vo Francúzsku a Taliansku. Vznikli mohutné ekologické a feministické hnutia, dlhodobou sa udržali koncepcie alternatívnych inštitúcií, napr. alternatívnych materských škôl či mestských štvrtí typu Kristiánie v Kodani. Dovtedy tabuizované témy súkromného života, najmä otázky sexuality, nadobro prestali byť tabu, revolúciu v myslení odrzkadľuje napr. architektúra parížskeho Centre Pompidou, ktoré odhaľuje práve to, čo má zostať vo vnútri budovy – t. j. schodišťa či potrubia. Orientácia hnutia na maximalizáciu blahobytu či uvoľnenie etablovaných štruktúr na trhu práce sa však obrátila proti nemu samotnému, keďže v konečnom dôsledku na tom získali tí najbohatší a sociálne rozdiely začali narastať, namiesto toho, aby sa nivelizovali. Gilcherová – Holteyová charakterizuje „hnutie '68“ ako „doposiaľ posledné hnutie, ktoré obsahovalo a podávalo protinávhrh k existujúcemu hospodárskemu, spoločenskému a vládneucemu poriadku“. Jeho myšlienková konfúznosť a vnútorná pluralita tento záver spochybňujú. Naopak, „hnutie '68“ kladú skôr do blízkosti novovznikajúceho alterglobalistického hnutia, ktoré svoju identitu zatiaľ iba hľadá.

Juraj Marušík

Jungovské zamyslenie

V 21. storočí Jung žije. Dokonca žije intenzívne. Ak ho považujeme za mém, môžeme povedať, že je dosť virulentný. Jungovskou príležitosťou je päťka kníh, nad ktorou sa možno zhrnúť zamyslieť. Iste nevznikla náhodou. Moderné časy, ktoré sa pre rôzne dôvody aj príčiny už stali postmodernými, a ani to, zdá sa, nestačí, hoci modernosť by vari mala stačiť, prekonávajú vážnu schizmu. Jedným smerom ich vývoja je sebavedomá vedeckosť, racionalita, kritický skepticizmus, druhým je (podľa Junga) kompenzačne hľadanie všeličoho, čo môže poslúžiť ako alternatíva nevedomia, iracionality, snovosti, vzdorovitej utiahnutosti do čohosi záhadného, nevysloviteľného, nemysliteľného. Schizma vždy bola a vždy mala podnecujúcu úlohu. Ale v 21. storočí je, zdá sa, prinápadná.

Jung bol poetický človek a vynikajúci spisovateľ, básnik. Jeho veda (tvrdil, že jeho poznatky majú empirický základ) je iná ako veda prísnych metodikov. Preto nás nabáda myslieť málo disciplinovane. Preto nie?

Nevedomie vysvetlil Freud spôsobom, ktorý je koherentný (aj) s vedeckosťou. Keby sme si odmysleli Freudove mytologické výlety, ktoré sú vecou azda viac nedisciplinovanej jeho myslenia ako zmyslu pre iracionalitu, za objaviteľa nevedomia ako protihráča rozumu možno považovať Junga. (Hoci nikoho z objaviteľov nemožno považovať za jediného, vždy nájdeme predchodcu.)

Jungovo nevedomie je posolstvom z Nesmiernosti bytia. Ak si dobre všimame jeho texty, spozorujeme, že je nevedomím (teda: podľa nich) všetkého. Keby sme prijali stotožnenie prírody a Boha podľa Spinozu, mohli by sme (jungovsky) povedať, že nevedomie je Boh.

Jungova idea nie je neprijateľná. Človek má (aspoň občas) pocit nesmiernosti. Bytie preniká do nás, stáva sa existenciou a cítime slabosť svojho rozumu a premáha nás úcta. Hm. Nie sme už kdesi pri Heideggerovi? Pri Camusovi? Pri Kierkegaardovi? Musíme si to premyslieť.

Príroda tvorí neuveriteľné tvary. Pripomeňme si neuveriteľného vtáka-pyska. Preto by nemohla tvoriť neuveriteľné myšlienky, ktoré sa neuveriteľne, fantasticky spájajú a rozrastajú sa pralesy myšlienok a fantázií? A sme opäť pri Jungovi. O čokoľvek si možno pomyslieť čokoľvek: a nájdeme akúsi súvislosť. Čokoľvek môže čokoľvek zastupovať: masy zastupujúcich a zastupovaných sa prelínajú, symbolizácia je takmer všadeprítomná. Sme pri Jungovi.

Jednou z nesmierností prírody je jazyk. Nie je archetypom? Archetypy ako gigantické mémy nás obletujú, infikujú, ovládajú nás. A sme (opäť) pri Heideggerovi. Jazyky nami hovoria. Koľko je v nás jazykov? Pripomeňme si, že Pribram písal o jazykoch mozgu. Mozog je mnohojazyčný. To všetko v nás šteboce,

recituje, vykladá, vysvetľuje. A tak ďalej.

Jung bol poetický človek a vynikajúci spisovateľ, básnik. Jeho veda (tvrdil, že jeho poznatky majú empirický základ) je iná ako veda prísnych metodikov. Preto nás nabáda myslieť málo disciplinovane. Preto nie? Aha: prísni fyzici (pripomeňme si autora Teórie ničoho) do svojich úvah vpletajú aspoň toľko nedisciplinovaných vízií ako čudák Jung.

Jungovu knihu, ktorá náhodou pristala pri nás (v čítaní je dobre spoľahlivá sa na náhody), prijme ako dobrú príležitosť. Môžeme ju prečítať ako zapárávi odborníci, ako konzumenti básní, ako inšpirovaní zvedavci, nesklame nás a ne-

uspeje. Jej štýl je ľahký, možno ju čítať aj vo vlaku alebo pred spaním. Autor necituje pramene, čím naznačuje, že jeho dielko nemá ctižiadost byť veľmi vedeckým.

Eve Jacksonová vo svojom dielku

Zaslúži si Jung, aby žil v našom storočí? Takmer sa ponúka povedať: Keby nebolo Junga, museli by sme ho vymyslieť.

oklame nás. Cítime Jungovo nadanie. Za Jungovými textmi je mimoriadne presný pozorovateľ. Jeho klinické postrehy a ich zovšeobecnenia sú lahôdkové a poučné. Jungovský slovníček môže byť poučný. Veľkí ľudia majú aj terminologické vrtoty a zakladajú si na nových pojmoch. Jung bol preveľmi štedrý vo vynaliezaní slov a nových významov slov. Aby sme sa nepoplietli, je užitočné prečítať si vysvetlenie odborníka, najmä vysvetlenie, ktoré cituje Junga samého. Slovníček je starostlivý a taký jasný, ako môže byť jasný text z jungiánskej námetovej ríše, kde svetlo a tma hravo splyvajú.

Jung bol neuveriteľne vzdelaný, a to v oblastiach, o ktorých priemerný, ba nadpriemerný vzdelanec nevie takmer nič. Poznate texty alchymistov? Alebo teologické a démonologické predstavy ranokresťanských heretikov? A tak ďalej. Jung sa znalosťami nechváli: akoby samozrejme ich prakticky používa vo svojej klinickej práci, pomáhajú mu pri praktickej interpretácii snov alebo bludov. Za Jungovými textmi cítime vážnosť autorovej múdrosti.

Byť jungovcom je ťažké. Žiak má ctižiadost vyrovnáť sa učiteľovi, ba prekonať ho. Ak nie, aspoň hodnotne prispieť k domysleniu jeho odkazu.

Je takmer nemožné, aby jungovec dostihol Junga. Kniha o jungovskom výklade snov je skromná. Autor myslí jungovskými, sny interpretuje jungovskými, ale bez veľikánskeho znalostného zázemia. Jeho prístupy ku snom sú civilnejšie ako Jungove, hoci sa snažia dodržať, čo má dodržať dobrý, poctivý žiak. Hallova kniha je pekne systematická, kto sa chce dozvedieť o jungovských pohľadoch na sny ľahko a rýchlo,

o jedení vybočuje z radu kníh, o ktorých uvažujeme. Nie je čistá jungovkyňa. Napríklad cituje veľa odborných prameňov, a nielen jungovských. Považuje jedenie a všetko, čo s ním súvisí, za hlboký problém osobnosti a skúma súvislosti, ktoré môžu nič netušiacemu človeka prekvapíť. Je jungovský vynaliezavá. Odbornosťou sa veľmi nevzdáľuje od učiteľa.

A hľa: text Božská bouře ukazuje možnosť povrchného jungovstva. V úpadkovom marxizme sa často používala poučka: všetko so všetkým súvisí. Dali sa s ňou robiť dialektické cviky, ktoré vysvetlili čokoľvek. Nie náhodou sa nám pripomenulo toto dialektické cvičiteľstvo. Jestvuje aj jungovské cvičiteľstvo. Pretože nevedomie produkuje veľa a rôznorodo, chaoticky aj ladne, jeho posolstvá možno využiť na tvorbu takmer ľubovoľných vzoriek. Chcete použiť tornádo ako psychický jav, ako obraz ničivej energie? Poslúžte si. Oko víchrice sa môže stotožniť s Božím okom. Preto nie? Pripomína sa nám rabalaisovské „rob, čo chceš“. V knihe sa myslí krížom krážom, bez hĺbky, čitateľ má chvíľami pocit, že aj bez plánu.

Jestvujú degenerované formy veľkých myšlienok, myšlienok, ktoré môžu sponchybňovať svoje vzory. Mali by sme sa im vyhýbať.

Súhrnne: Zaslúži si Jung, aby žil v našom storočí? Takmer sa ponúka povedať: Keby nebolo Junga, museli by sme ho vymyslieť.

Ivan Žucha

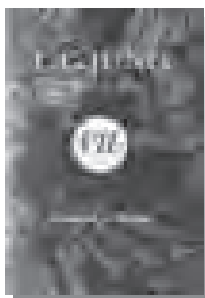
- ▲ Daryl Sharp
- ▲ **Slovník základních pojmů psychologie C. G. Junga**
- ▲ Preklad Věra Stavová
- ▲ Nakladatelství Tomáše Janečka 2005
- ▲ 173 strán
- ▲ 339 Sk

- ▲ James A. Hall
- ▲ **Jungiánský výklad snů**
- ▲ Preklad Petr Bob
- ▲ Nakladatelství Tomáše Janečka 2005
- ▲ 124 strán
- ▲ 279 Sk

- ▲ C. G. Jung
- ▲ **Výbor z díla VII. Symbol a libido**
- ▲ Preklad E. Richterová, P. Patočka
- ▲ Nakladatelství Tomáše Janečka 2004
- ▲ 344 strán
- ▲ 340 Kč

- ▲ Eve Jackson
- ▲ **Jídlo a proměna**
- ▲ Preklad Věra Stavová
- ▲ Nakladatelství Tomáše Janečka 2004
- ▲ 136 strán
- ▲ 286 Sk

- ▲ David E. Schoen
- ▲ **Božská bouře**
- ▲ Preklad Karel Kessner
- ▲ Nakladatelství Tomáše Janečka 2004
- ▲ 136 strán
- ▲ 349 Sk

Nina Lemišová, Nedela

Mýty včera, dnes a zajtra

- ▲ E. Krekovič, E. Mannová, E. Krekovičová (zost.)
- ▲ Mýty naše slovenské
- ▲ AEP 2005
- ▲ 246 strán
- ▲ 298 Sk

- ▲ Svet podľa Danglára
- ▲ Katalóg k výstave v Galérii SPP
- ▲ jún 2005
- ▲ Bratislava

Počiatky národných mýtov súvisia s nacionalizmom, politickým hnutím, ktoré asistovalo pri vzniku moderných európskych národov. Mýty mali a majú nezastupiteľnú úlohu práve pri konštruovaní národnej pamäti a identity. Národné mýty Slovákov siahajú do prvej polovice 19. storočia a autorské právo na mnohých z nich majú štúrovci. Slováci nemali v tom čase možnosť kreovať svoju národnú identitu v prostredí vlastného štátu, chýbali im národné elity, ktoré by svojou politickou a ekonomickou váhou mohli „miešať karty“ na európskej scéne. Tak sa na stmelenie národa podujali mladí intelektuáli zoskupení okolo svojho veľkého učiteľa (medzičasom sa stal tiež mýtom).

Národnobuditeľská úloha konštruktérov slovenského národa bola rovnako zložitá ako u iných malých národov bez vlastného štátu. Potrebovali zaujímavé, pútavé a pritom zrozumiteľné vzory, osobnosti, deje v dávnej i blízkej minulosti, ktoré by fungovali ako spojovací materiál medzi obyvateľmi Horného

Konštruktéri slovenského národa potrebovali zaujímavé, pútavé a pritom zrozumiteľné vzory, osobnosti, deje v dávnej i blízkej minulosti, ktoré by fungovali ako spojovací materiál medzi obyvateľmi Horného Uhorska hovoriacimi slovenskými nárečiami.

Uhorska hovoriacimi slovenskými nárečiami. Zároveň ich používali v politickej argumentácii navonok – predstavovali dôvody akceptácie Slovákov ako svojbytného národa rovnocenného s inými.

Korene slovenských mýtov siahajú do rôznych historických období, pohybujú sa medzi historickými a mentálnymi obrazmi, pričom sa v nich často uplatňuje menšinová optika vyplývajúca z historickej skúsenosti Slovákov. Mýty v sebe nesú obrazy o vlastnom národe, a zároveň „o tých druhých“. Nesmrteľný je mýtus plebejskosti Slovákov (Slovák – pastier alebo zbojník?), tisícročnej poroby, mýtus menšieho zla. Národné mýty prechádzajú obsahovými obmenami, niektoré sa strácajú, iné tabuizujú, aby sa vo vhodnom čase znova vynorili, oprášili, naplnili novými formuláciami. Veľká Morava bola pre štúrovcov prvým štátnym útvarom Slovákov, za prvej ČSR

prvým štátom československého národa, ľudáci ju predstavovali opäť ako slovenský štát a komunisti ako štát bratských národov Čechov a Slovákov. Podobnými obsahovými korektúrami prechádzali aj ďalšie národné mýty a symboly, a zároveň vznikali úplne nové.

Sociálni vedci nedali dodnes uspokojivú odpoveď na otázku, v čom tkvie osudová príťažlivosť národa. Národ nie je vnímaný ako sociálny útvar, ale personifikuje sa, má svoje meno, bydlisko/územie, vek, dušu, typické vlastnosti... Faktom je, že príslušníkom národa sa nerodíme, ale sa ním stávame v procese socializácie. V rodine dostávame prvé informácie o tom, kto sme a kto sú tí druhí. V škole sa systematicky učíme byť príslušníkmi národa, cibríme si národný jazyk, znalosti z národnej histórie, dostávame národnú výbavu do života. Národné mýty – základné kamene národnej stavby – vyplňajú našu každodennú realitu: sú v oficiálnych prehovoroch politických lídrov, s obľubou ich používajú médiá, nechýbajú v učebniciach ani v bežnej komunikácii.

Kolektív autorov, zložený z historikov, archeológov, jazykovedcov a etnológov, predstavuje v publikácii Mýty naše slovenské vzorku slovenských národných mýtov z hľadiska vlastnej vednej disciplíny. Sú medzi nimi klasickí mýtoborci, iní porovnávaním inonárodných mýtov poukazujú na funkčnú a obsahovú podobnosť, resp. v historickom priezreze sledujú mechanizmy ich využívania i zneužívania.

V knihe sú menej známe príbehy či postavy, ale aj skutočne evergreeny, ktoré sa znova a znova vyťahujú z pomyselného balíčka národnej pamäti, oprášia ich, zrekonštruujú, či lepšie prekonštruujú, aby boli ľahko a bez problémov stráviteľné súčasnými predstaviteľmi národa i národom samotným.

Medzi obľúbené, všeobecne rozšírené patrí mýtus tisícročnej poroby slovenského národa. Aj tí, ktorí dejepis nemajú v zozname najobľúbenejších konverzačných tém, vedia, o čo ide. Ako konštatuje autor kapitoly Andrej Findor, „tisícročná poroba slovenského národa potvrdila svoje pevné miesto v „historickom minime“ Slovákov a Sloveniek“, funguje ako kultúrny kód, ktorý nepotrebuje ďalší historický výklad. Pavol Jozef Šafárik v 20. rokoch 19. storočia sformuloval názor, že príchod maďarských kmeňov do Karpatskej kotliny mal za následok nielen rozpad Veľkej Mora-

vy, ale viedol k tisícročnej porobe Slovákov pod maďarským jarmom. Netušil, čo stvoril. Hoci jeho tvrdenie logicky zapadá do nového historického rámca vyhranených národnostných vzťahov v Uhorsku 19. storočia, predstavuje de facto vyvlastnenie slovenských dejín o storočia prežitých v Uhorskom štáte, akoby Slováci boli vo Veľkej Morave a pokračovali až po tisícročnom skoku v dobe národného obrodzenia. Tento model je dodnes veľmi funkčne používaný a treba povedať, že často aj akceptovaný v slovenskej spoločnosti. V priamej súvislosti so slovenskou porobou súvisí mýtus obeť. Znova ide o konštrukt 19. storočia „o tom ako nám ubližovali“, „ako sme trpeli“ a viaže na seba ďalšie nehybné mýty: o zlatých časoch (Veľká Morava), obraz dedičného nepriateľa, mýtus tisícročného boja za vlastnú štátnosť (prvý doklad takéhoto boja máme

Danglár, Uvoľnený národovec, Galéria SPP, jún 2005

z roku 1848) a napokon mýtus národnej jednoty. Mýtus obeť sa po vzniku Československa (1918) mierne adaptoval a zo Slovenska sa stala „česká kolónia“. Do pozície obeť sa transponujú mnohé európske národy, paradoxne porážky si národ (akoby) pripomína dôslednejšie ako víťazstvá. Aj „pôvodcovia nášho národného nešťastia“, Maďari, sa cítia byť obeťami a porazenými: začínajú bitkou pri Moháči, pokračujú habsburským útlakom, potom Trianonskou dohodou, nemeckým a po ňom sovietskym diktátom.

Národné mýty – základné kamene národnej stavby – vyplňajú našu každodennú realitu: sú v oficiálnych prehovoroch politických lídrov, s obľubou ich používajú médiá, nechýbajú v učebniciach ani v bežnej komunikácii.

Hlavnými postavami v národných mýtoch sú národní hrdinovia. Medzi slovenských národných hrdinov a martýrov doby modernej sú radené osoby viac či menej známe, často kontroverzné: Ludovít Štúr, Milan Rastislav Štefánik, Andrej Hlinka, Jozef Tiso, postupne Alexander Dubček, Gustáv Husák. Kým väčšina Slovákov do roku 1919 o Štefánikovi pravdepodobne ani nepočula, ostatní z vymenovaných boli známi už za života, no mohutná mytologizácia ich osôb nastala po ich smyke (tragickom, martýrskom, alebo aspoň predčasnom). Znova tento proces veľmi flexibilne, tvorivo konštruje obraz jednotlivých hrdinov podľa dobovej (ideologickej) potreby, bez ohľadu na historické fakty.

Danglár, Bez názvu, 2002

Zostavovatelia knihy Mýty naše slovenské dúfajú, že podnieti k úvahám nad našimi postojmi k vlastným dejinám. Čitateľ dostáva informáciu o fungovaní mýtov, ocitá sa v procese spoznávania vlastnej minulosti a vyrovnávania sa s ňou. Predpokladajú preto, že by sa tým mohla zmenšiť pravdepodobnosť úspešnej politickej manipulácie prostredníctvom národnej mytológie.

Lubomír Lipták vo svojej časti o národných a štátnych symboloch upozorňuje, že môžu byť aj užitočné, ak k nim

Pri vyrovnávaní sa s vlastnou národnou minulosťou, máme sklony brať sa príliš vážne, akoby humor v tomto prípade nebol adekvátnym vyjadrením vzťahu k národu. Preto poteší, ak niekto odlahčeným spôsobom uchopí „starobylý“ materiál a dá mu nové významy. Odklonenie zakonzervovaných národných obrazov, ktoré dávno stratili svoju ľudskú podstatu, žartovanie na vlastný účet, je dôkazom nadhľadu a premýšľania človeka o zjavených pravdách. Medzi odborníkmi bol takým historik Lubomír Lipták, ktorý vo svojich štatných textoch s ľahkou iróniou reflektoval (aj) interpretácie slovenskej mytológie.

Transformácia mýtov a symbolov umeleckými výrazovými prostriedkami to je, okrem iných, aj cesta Jozefa Gertliho Danglára. Znám ako autor politických komiksov, komentárov našej reality, vo svojich kresbách i obrazoch borí mýty nielen národné. Jeho humorný nadhľad mi pripomína francúzske komédie o protifašistickom odboji, ktoré som Francúzom vždy závidela. Obe umelecké stvárnenia národnej minulosti hovoria o tom istom: národné mýty tvorili ľudia ako my – slabí a silní zároveň, ich činy sú hodné povšimnutia (niekedy dokonca nasledovania) práve preto, že boli predovšetkým ľudia.

Humor pri spracúvaní vlastnej minulosti je znakom úroveň jej reflexie, schopnosti urobiť ju zrozumiteľnou pre súčasnosť a budúcnosť, preto ešte stále čakám na komédiu o Slovenskom národnom povstaní. Nádej, že sa nakoniec objaví, mi dodáva bratislavská premiéra divadelnej hry Tiso. Je to síce dráma, ale nejako sa začať musí.

Monika Vrzgulová

Nina Lemišová, z cyklu *Sen o starom dome*

Nie je nič ako nič

Vydavateľstvo Mladá fronta doteraz vydalo v edícii Kolumbus skoro 180 knižiek venovaných popularizácii rôznych prírodovedných a technických disciplín, archeológii, histórii, lekárskeym vedám, psychológii – skrátka klenotom z vedecko-technického a kultúrneho dedičstva ľudstva. Nejde pritom o nijakú lacnú popularizáciu poplatnú módnym smerom. K devízam vydavateľstva bezpochyby patrí to, že vydáva preklady knižiek z pera renomovaných zahraničných expertov, popredných domácich odborníkov a vynikajúcich popularizátorov.

- ▲ John D. Barrow
- ▲ **Teorie ničeho**
- ▲ Preklad Jan Novotný
- ▲ Mladá fronta 2005
- ▲ 345 strán
- ▲ 478Sk

Vlastným približne desiatku knižiek edície. Prvá, ktorú som si kúpil, sa týkala dávnych civilizácií v Indii, ďalšie väčšinou matematiky a fyziky. Pri pohľade na názvy knižiek vydaných

v edícii registrujem mnohé, ktoré by som si s potešením prečítal (a som presvedčený, že mnohé ďalšie by ma rovnako zaujali). Ako posledná sa mi dostala do rúk knižka *Teorie ničeho*. Jej autorom je John D. Barrow, profesor matematiky na univerzite v Cambridgei (Anglicko), ktorý sa zaoberá gravitáciou, kozmológiou, ako aj antropickým princípom a všeobecnými aspektmi prírodných vied. Je zasväteným popularizátorom tajomstiev modernej prírodovedy. Len v edícii mu okrem spomínanej knižky vyšli ďalšie dve *Teorie všeho* a *Pi* na nebesích. Základná idea rozvíjaná v knižke *Teorie ničeho* spočíva v tom, že na to, aby sme chápali procesy v nejakom systéme (môže to byť aj celý vesmír), potrebujeme pochopiť jeho stav, keď v ňom neprebíhajú procesy a (zdanlivo) v ňom nič nie je.

Aj keď dvojhodnotová logika (mám – nemám) má svoje intuitívne korene v dávnomveku, trvalo veľmi dlho, kým si ľudia uvedomili význam symbolu

0 (nič, nula). Staroveké civilizácie abstrahovali pojem čísla zhruba pred 5000 rokmi, ale nula sa prvýkrát plnohodnotne objavila v Indii až v 6. storočí n. l. Základom modernej matematiky je teória množín vybudovaná

Na to, aby sme chápali procesy v nejakom systéme (môže to byť aj celý vesmír), potrebujeme pochopiť jeho stav, keď v ňom neprebíhajú procesy a (zdanlivo) v ňom nič nie je.

v priebehu 19. storočia. K jej ústredným objektom patrí pojem prázdnej množiny (neobsahuje žiadne prvky). Vo fyzike pojem nuly (ničoho) úzko súvisí s predstavou prázdneho priestoru – vákuu. Trvalo mnoho ďalších storočí, kým sa prekonali teologické a ideologické prekážky a začalo sa s vákuom experimentovať (objav atmosferického tlaku, Toricelliho barometer, Guerickeho pokusy s pologuľa-

mi). Ako dôležitá fyzikálna kategória vznikol pojem priestoru, ktorý nebol prázdny, ale vyplnený éterom (éter akoby definoval priestor).

Problémy okolo prázdneho priestoru a éteru zmizli v rámci Einsteinovej špeciálnej teórie relativity, ktorá zjednotila čas a priestor do pojmu časopriestoru a eliminovala potrebu éteru. Idyla prázdneho časopriestoru bez akejkoľvek štruktúry netrvala dlho. O niekoľko rokov neskôr sám Einstein ukázal vo svojej všeobecnej teórii relativity, že gravitačné pôsobenie zakrivuje časopriestor. Táto teória čoskoro

dôsledky Einsteinovej teórie (čierne diery, gravitačné šošovky...). Priestor na veľkých vzdialenostiach má bohatú štruktúru a dynamiku.

Homogénnosť vesmíru na veľkých škálach a pozorované korelácie v reliktnom žiarení možno vysvetliť pomocou kvantového efektu – kozmickej inflácie (prudkom rozšírení sa vesmíru v prvých okamihoch po jeho zrode). Na druhej strane v kvantovej teórii prázdne vákuum neexistuje. Vákuový stav kvantového poľa obsahuje najrozmanitejšie virtuálne častice (na chvíľu sa objavia a hneď zaniknú). Nech sa akokoľvek snažíme vytvoriť prázdny priestor, vákuové fluktuácie budú vždy prítomné. Moderná kozmológia poukazuje na to, že môže existovať mnoho vákuových kvantových stavov a záleží od evolúcie systému, nad ktorým takýmto vákuom žije „náš“ vesmír. Autor spomína takéto a podobné otvorené otázky v závere svojej knižky.

Pred fyziku 21. storočia jednu z najväčších výziev predstavuje práve prepojenie teórie gravitácie a kvantovej teórie. Pokiaľ budeme mať šťastie, v edícii Kolumbus vyjde knižka venovaná tejto problematike. Hádám John D. Barrow už má prvé kapitoly pripravené v zásuvke.

Peter Prešnajder

„Mojsejovci“ vo vede

- ▲ Zdeněk Neubauer
- ▲ **O Přírodě a přirozenosti věcí**
- ▲ Malvern 2005
- ▲ 143 strán
- ▲ 369 Sk

- ▲ Zdeněk Neubauer,
- ▲ Tomáš Škrdlant
- ▲ **Skrytá pravda země**
- ▲ Mladá fronta 2005
- ▲ 312 strán
- ▲ 369 Sk

So záujmom som si prečítal rubriku Z nočného stolíka Petra Uličného v májovom čísle Infora. Autor sa tu celkom nekriticky nachádza na knihami, ktoré, naopak, iní (vrátane mňa) považujú skôr za pseudovedecký brak, spôsobujúci hlavne v makóviach mladých čitateľov ešte väčší chaos, než tam mali predtým. V Artfore si vraj máme kúpiť Tao (Dokořán, 2005). Pán Uličný ich už má doma päť a teší sa, že „možno ich raz bude šesťdesiatšesť.“ Podľa neho je „povznášajúca aj každá kniha profesora Zdenka Neubauera“, ktorého považuje za posledného žijúceho polyhistora. Teraz nám odporúča knihu Skrytá pravda Země, ktorú pán profesor všeobecnej biológie napísal s absolventom FAMU, ekologom-publicistom Tomášom Škrdlantom. Petrovi U. na profesorovi najviac imponuje „nelineárnosť myslenia“ a o takomto myslení vedie vraj semináre aj jeho „miništrant“ Škrdlant priamo na Masarykovej univerzite v Brne. Toľko z aktuálnej ponuky a odporúčaní P. Uličného, ako si rozšíriť kvalitnými knihami svoj duchovný horizont a zrejme aj návod, ako sa naučiť „nelineárne“ myslieť, keď nám to mnohým tak strašne chýba! Mne určite.

Šéfredaktor K&S ma vyzval (a obstaral mi aj druhú Neubauerovu knihu O Přírodě a přirozenosti věcí), aby som napísal svoj názor. Upozorňujem však, že to nebude nijaká klasická recenzia, veď som ich vlastne ani celé poriadne neprečítal. Jednoducho som to dočítať nedokázal, a aj to, čo som prebehol, bola iba zbytočná strata času. Petra Uličného, naopak, také čítanie „povznáša“. Mňa toto čítanie „pozdvihlo“ tiež, ale ináč, ako by si to predstavoval on a zrejme aj autori týchto ezotericko-hermetických blábolov. Upozorňujem aj na to, že nie som ochotný vážne polemizovať s nikým o týchto svojich, pre niekoho zrejme urážlivých a nezodôvodnených riadkoch.

Takéto diela si totiž vážnejšiu polemiku a pozornosť ani nezaslúžia. Nemienim sa teda púšťať do nijakej polemiky, ani keď ma niekto za tieto riadky označí hocí aj za „the veriest idiot that ever lived“. Neurazím sa. Asi aj preto, že neviem tak pekne „nelineárne“ myslieť. Ja dokonca neviem myslieť ani „ergonomicky“, ani ekologicky, ani nijako inak než ako bežný občan so zdravým úsudkom.

Nekritická fascinácia východnou mystikou – to je asi podstata všetkého, čo pán profesor vo svojej bohatej popularizačnej tvorbe chce čitateľovi predviesť ako nasledovaniachodnú alternatívu k údajne „stále sa mýliacej oficiálnej vede“. Proti gustu pána profesora sa asi nedá a ani neoplatí dišputovať, no existuje k tomu niekoľkonásobné ALE:

1. Nástupom postmoderného myslenia (patrí k nemu aj „nelineárne“?) sa všade po svete, a dosť prekvapivo aj u prírodovedcov, objavujú rôzne „úlety“ s nadbytočnou mystifikáciou riešenia skutočne ťažkých vedeckých otázok. Niekedy ide o celkom vymyslené, inokedy iba o preexponované zdôrazňovanie „vedeckosti, predvídateľnosti a zázračných znalostí“ údajne obsiahnutých v mystickej skúsenosti východných náboženstiev, ale často aj o nekorektné spochybňovanie metodológie a výsledkov súčasnej vedy a pod. Takže pán profesor a mnohí naši domáci „gurovia“ i ich servilní miništranti nie sú v týchto trendoch a aktivitách nijakou výnimkou. Nakoniec vieme, že spiritualitu a mystiku radi zanašali do vedy aj géniovia ako Kepler či Newton (dnes sa na to pozeráme s pochopením ako na celkom milé, historické relikvie). Ale prečo to dnes robia vedci s celkom solídnu odbornou reputáciou? Iba narychlo spomeniem, o čo sa postmodernisti typu Neubauera veľmi pravdepodobne opierajú.

V rámci súčasných ekofilozofických koncepcií sú to predovšetkým myšlienky fyzika Fritjofa Capru (Tao fyziky, Bod obratu alebo aj Uncommon Wisdom). K nemu sa pridal indický endokrinológ (potom vraj fyzik) Deepak Chopra a Amit Goswami (najmä knihou The Self-Aware Universe: How Consciousness Creates the Material World) i mnohí ďalší, ale už iba nekriticky opakujú F. Capru (napr. Menas Kafatos a Robert Nadeau, The Conscious Universe). Z tohto pestrého „zlatého fondu pseudovedy“ sa potom zrodili také úžasné závery, že napríklad „myseľ vytvára realitu“, že „veda si vôbec nemôže robiť nárok na posúdenie objektívnej reality“, že existuje akýsi „kvantový mysticismus“ („vyrobil“ ho hlavne Capra, ktorý okrem iného ne-

Neubauerov „vedecký“ a filologický exhibicionizmus s dávkou určitého narcizmu je už akademickému obci dlhšie známy.

pripustne dezinterpretuje aj celého Einsteina) a pod. Chopra za presadzuje „kvantovú medicínu“ (Tá vraj lieči všetky choroby iba duchovnou silou!) a dokonca tvrdí, že sa dá dosiahnuť stav „nesmrteľného tela a večnej mysle – ageless body and timeless mind“! Aj spomínaný (a najmä riadne dopletený) Goswami tvrdí, že kvantová mechanika dokazuje existenciu paranormálnych javov atď. Nemá význam pokračovať – ostatne, združujúcu kritiku týchto viac-menej solipsistických fantazmagórií (hlavne z pohľadu kvantovej fyziky) možno nájsť napríklad v knihe profesora fyziky a astronómie V. J. Stengera The Unconscious Quantum: Metaphysics in Modern Physics and Cosmology.

2. Spomínané „úlety“ v oblasti fyzikálnych vied majú však nešťastnú obdobu aj v iných vedách, ako je napríklad biológia či ekológia. A mám tušenie, že profesora Neubaueru a spol. oslovila práve táto zničujúca „tsunami“ moder-

nej doby. Populárnymi sa stali ku koncu minulého storočia napríklad diela J. E. Lovelocka Gaia – Nový pohľad na život na Zemi a The Ages of Gaia: A biography of living Earth a zrejme aj iné. Aj bývalý viceprezident USA Albert Gore napísal na túto tému v roku 1990 známy best-seller Země na misce vah. Nelenil ani známy britský biológ Rupert Sheldrake a napísal hniu The Rebirth of Nature (Tao prírody), a nespali ani ďalší autori. Kým však hypotézu Gaia (teda že Zem je samoregulujúca, autonómna živá bytosť) Lovelock horko-ťažko iba postuluje, Gore a Sheldrake ju nekorektné rozvíjajú. Vo svetle odbornej kritiky, samozrejme Gorove závery úplne prepadli (pozri napr. štúdiu 15 autorov Environmental Gore: A Constructive Response to Earth in Balance). Sheldrakove blúznenia o tzv. morfologických poliach a rezonanciách s akousi kolektívnu pamäťou nemožno podľa komunity fyzikov zrejme vôbec zaradiť do prírodovedy. Mne i mnohým sa dôvodne zdá, že ide skôr o osobné vyznanie viery v animizmus, alebo o pomerne násilné objavovanie „stôp“ Boha v prírode. Ale práve to asi imponuje Neubauerovi a v ekológii hlavne Škrdlantovi, aj keď to vo svojej knihe otvorene nepriznávajú.

3. Táto poznámka k tejto problematike je ešte všeobecnejšia. Chcem ňou narychlo poukázať aspoň na to, ako už dlhšie pán profesor a jemu podobní zabúdajú na princípy, bez ktorých veda nemôže existovať. Odvolávam sa najmä na dielo K. Poppera, filozofa vedy, ktorý nám v spleti moderných filozofických prúdov a v džungli širokospektrálneho myslenia New Age ukázal, „kde je sever“ (aspoň približne). Mne, a mnohým ďalším kriticky mysliacim, stačí jeho filozofia a pohľad na to, čo je vedecké a čo nie, a tiež vedomie, že jeho stanoviská sú vo filozofii vedy všeobecne prijímané. Aby som to bližšie vysvetlil, museli by sme sa dotknúť jeho antiindukcionizmu, prechodu od naivného k zrelému falzifikacionizmu, museli by sme hovoriť aj o kritériách demarkácie a všeličom inom, čo by síce mohlo otriasť „Neubauerovčinou“ a určite by to patrilo k preberanej téme, ale už by to nebolo stručné. Poučné by samozrejme boli i reakcie významnejších Popperových kritikov, ako napríklad I. Lakatos, T. S. Kuhna alebo P. K. Feyerabenda, to by však bolo už úplne nad rámec tejto poznámky. Chcel som tým len naznačiť, že moje zhrozenie nad knihami, ale aj vystúpeniami pána profesora v televízii či rozhlase, má pozadie aj v týchto širších súvislostiach. A to už vôbec nespomínam ešte širšie súvislosti narážajúce na rozsiahle spektrum intelektuálov, „postmodernistov“ v humanitných vedách. Situáciu najlepšie ilustruje škandalózne, ale veľmi poučný prípad tzv. Sokalovej mystifikácie. Tu by sa samozrejme nedali obísť ani také známe osobnosti ako napríklad Rorty, Kuhn a Derrida, arci-postmodernista Lyotard, náš federálny exprezident Václav Havel (ten sa „blysol“ hlavne prednáškou vo

Filadelfii 4. júla 1994) a mnohí ďalší.

4. Posledná poznámka: Neubauerov akýsi „vedecký“ a filologický exhibicionizmus s dávkou určitého narcizmu je už akademickému (zvlášť českej) obci dlhšie známy. Žiaľ, jeho široká a obdivuhodná aktivita a hlavne horúčkovitá grafománia spôsobujú na širokom poli popularizácie vedy viac škody ako úžitku. Mimoichodom, jeho Curriculum vitae auctoris (O Přírodě a přirozenosti věcí) je pre mňa, aj pri všetkej úcte k šedinám pána profesora, vlastne nechtiac napísaná ťažká diagnóza.

A ešte k tej polyhistorickosti autora: Áno, je úžasne rozhladený, nesmierne sčítaný, hovoriaci azda všetkými jazykmi sveta atď., atď. a tak pekne dokola. Ale načo mu (a nám tiež) to všetko je? Koho tým pretlakom informácií chce ohúriť? A čo nimi, preboha, chce niekedy, tento skôr básnik a filológ ako vedec, povedať? Veď aj my, bežní smrteľníci, poznáme a čítame iných odborníkov, ktorí sú v ob-

Josef Váchal (1884 – 1969), Mystik v přírodě, 1908, GMB, máj – august 2005

lastiach, kde sa profesor pasuje za znalca, oveľa uznávanejšími svetovými autoritami. Takže, ak chceme napríklad vedieť niečo o štyroch živloch (najpôvodnejších konotáciách, významoch, symbolike, rôznych archetypoch a pod.), o štyroch telových tekutinách, Tálesovi z Miléty, Herakleitovi z Efezu alebo mnohorakých archaizmoch, máme sa kde poučiť. Napríklad aj v Zlatej ratolesti J. G. Frazera či v knihe Bohové na nebesích – Astronomie, náboženstvo a kultúra od staroveku až po renesanciu z pera renomovaného profesora astronómie a histórie Allana Chapmana, ale i v mnohých iných, skutočne spoľahlivých prameňoch. Možno by sme sa potom kritickejšie pozerali aj

teda v plnej sile... a hostiteľ Slnko, bol tiež obzvlášť priaznivo aspektovaný... (Prepáčte, ale tie astrologické „tupiny“ zo životopisu pána profesora, už ďalej nedokážem ani citovať.) Ani tieto osobné hviezdne superkonstelácie mu podľa mňa vôbec pri písaní nepomohli.

Čítame preto jeho knihy pozorne a kriticky, pretože ich „hltaním aj s navijákom“ sa celkom ľahko môže stať (a mám podozrenie, že aj o to ide autorom tohto typu), že prestaneme rozlišovať napríklad medzi matematikou a numerológiou, chémiou a alchýmiou, astronómiou a astrológiou, fyzikou a patofyzikou, hlbokým duchovnom a zjavnou „ducharinou“, vierou a poverou, až

Nekritická fascinácia východnou mystikou – to je asi podstata všetkého, čo pán profesor chce čitateľovi predviesť.

na niektoré „fakty“ v tvorbe pána profesora. No nebudem písať o jeho knihách konkrétnejšie, lebo by som porušil svoj sľub z úvodu.

Priznávam však, že toto pukušenie bolo veľmi silné hlavne pri časti Nebe nad nami s podtitulom Živly ve zvěrokruhu. Astrologie jako příklad použití živlového jazyka. Táto časť (nesmierne hustota táraní na normostranu) ma ozaj „nadvihla“ tak, že som skoro začal levitovať. Ale vidíte, ovládol som sa.

Takže na záver hermetického ohlupovania vanúceho z tejto „povznášajúcej“ knihy si dovoľm povedať, že aj profesorom často zdôrazňovaný princíp jing-jang mi pripomína skôr neférový ping-pong, ktorý hrá s nie celkom zorientovanými čitateľmi i so svojimi nekritickými obdivovateľmi. Tiež sa mi nepozdáva pre vysokoškolského profesora príliš dôstojné, že vo všetkom hľadá podobnosti, prirovnania a násilné analógie, len aby dokázal svoje pochybné závery. Pripadá mi to s troškou zveličenia triviálny „objav“ malého žiačička, že „aj dvojhrbá ťava sa podobá na burský oriešok“. Hľadanie takýchto triviálnych „súvislostí“ a niekde až numerologicky poriadne naivných a stupídnych „podivuhodných zhôd“ (napríklad taká takmer vo všetkom operujúca číslovka „štyri“) nie je pre nás, ale ani pre vysokoškolského pedagóga dobrým znamením. A to aj napriek tomu, že sa profesor „zrodil vo vzdušnom znamení Blížencov... ktorého vládcom je Merkúr... ktorý bol práve vtedy doma,

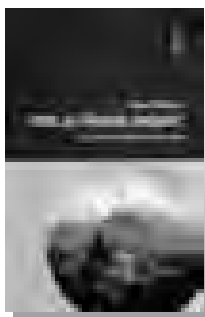
si nakoniec popletieme pravú mystiku a spiritualitu s ezoterikou a špiritizmom! Pán profesor a jemu podobní intelektuáli by si totiž mali uvedomiť, že práve na nich sa často odvolávajú celé skupiny ich „tovarišov“, ktorí hovoria, a žiaľ aj pšu, nehorázne nezmysly, ale už ozaj z akéhosi suterénu (pseudo)vedy. Tieto ich tretotriedne klony (ale často s vysokoškolským vzdelením!) by som pracovne nazval „Mojsejovcami vo vede“. Je tu totiž dôvodná obava, že to, čo vyvádzajú ľudia z Pereša v oblasti kultúry, môže postihnúť i predstavu laickej verejnosti o vede (samotnú vedu azda nie), a títo „pseudointelektuáli Mojsejovci“ nám zdevastujú a skontaminujú všetko, čo sa im dostane pod ruky.

A tým, ktorí si myslia, že touto kritikou zabijam akýsi domnelý duchovno-kresťanský rozmer prítomný v knihách profesora Neubaueru, pripomeniem aspoň toto: Veľmi súhlasím napríklad s mnohým tým, čo hovorí Mária Wildová, asistentka Inštitútu pastorálnej teológie vo Viedni vo svojej štúdiu Křesťanství a esoterika (Karmelitánske nakladateľstvi). Súhlasím najmä s názorom, že „pomerne úspešný nástup nových duchovných prúdov je pre kresťanov predovšetkým výzvou, ale i dôvod na zamyslenie, či svoje kresťanstvo (ne)žijeme dostatočne autenticky a či ho (ne)podávame svojmu okoliu dostatočne živo, aktuálne a vierohodne.“(citované voľnejšie)

Igor Kapišinský

Komu patrí krása?

Začnem od konca: o solídnosti publikácie, ktorá nepatrí do čítavej beletrie, svedčí azda hneď na prvý pohľad bohatý poznámkový aparát, prepojený s ešte bohatšou bibliografiou, ktorá je však v tomto prípade dokladom vzdelávateľskej svedomitosti autora i vydavateľa, a bez najmenej medzery, ktorá by mohla poukazať na vytrhnutosť textu z osvetľovania vzťahu medzi človekom vo všetkých vrstvách jeho vývoja k estetickému vnímaniu prírody: je krása iba výlučne ľudský fenomén, alebo naopak: plní iba prírodné zákony?

- ▲ Karel Stibral
- ▲ Proč je příroda krásná?
- ▲ Dokořán 2005
- ▲ 202 strán
- ▲ 399 Sk

štádiami? Pomenovanie týchto kvalít sa odohráva v knihe vždy s bohatými citáciami, dokumentujúcimi orientovanosť autora v historiografii všetkých odborov, ktoré spoluvytvárajú historický priebeh sledovaného fenoménu.

Krása an sich? Je vôbec takýto fenomén vypreparovateľný? A prípustný? Je to iba výlučne ľudský fenomén, alebo naopak: plní iba prírodné zákony? Do akej miery potom zasahuje sama príroda do tohto sporu? A čo to je vlastne estetika? Kládne úlohu umeniu, aby človek balansoval na váhach medzi atavizmami (mýty, názory, postoje k prírode, kráčanie medzi slobodou a zákonom)? Čo okrem umenia zaznamenáva tento „spor“? Okrem romanticko-ambivalencie, ktorú predstavuje „melanchólia“ prírody a živlov.

Orientálny artificializmus (kaligrafia, odtlačky, štylizované postupy až po písmo) zázračne obnažuje estetizmus takého Hokusai: od variačných obnažení prírodného tvaru až po kaligrafickú písomnú skratku. A samotné prelínanie kresby a písma! Mimoriadne zaujímavá a dôsledná ústrojnosť až do tvarovej jednoty. V mimoorientálnych kultúrach zriedka dosiahnuteľný fenomén tam, kde chýba zjednocujúci duch a zmysel pre prelínanie umelosti s prírodou.

Karel Stibral sleduje abstrahujúce tendencie v krajinárstve v ich dejinnom priebehu a súčasne ich konfrontuje s filozofiemi reagujúcimi na stav ľudskej senzibility všeobecne. A pritom neustrnul v europocentrickom postavení, čo dodáva jeho názorom

Estetika je donútená dotýkať sa rozličných aspektov ľudskej vnímavosti, ktoré jej ponúkajú do pozornosti množstvo presahov s inými vedami, často až extrémne odlišného zamerania.

Do akej miery potom zasahuje príroda do tohto sporu? A čo to je vlastne estetika? Kládne úlohu umeniu, aby človek balansoval na váhach medzi atavizmami (mýty, názory, postoje k prírode, kráčanie medzi slobodou a zákonom)? Čo okrem umenia zaznamenáva tento „spor“? Aj keby sme nechali bokom romantické ambície, ktoré predstavuje tzv. melanchólia prírody a živlov.

V akých ďalších vzťahoch vystupuje fenomén prírody smerom k človeku, jeho naturálnej podstate, najmä však vždy v priesečníku s jeho vývojovými

Možno z výtvarného aspektu mohol byť vývoj „prírodného“ krásna dovedený ešte ďalej. V 2. polovici 20. storočia totiž porušilo zdanlivo maliarstvo informelu hranice abstrakcie. Viaceré aspekty tvarového rozptylu či až beztvorosti štetcových (i neštetcových) dotykov evokuje mikrosvet i s jeho premenlivosťou. Išlo o akési „impresie“, interpretované niekedy ako psychogramy. Vďaka tvaroslovnej premenlivosti a príbuznej vizualite. Tá sa často pod mikroskopom začne zázračne podobať.

pozoruhodnú dôveryhodnosť. V čase dnešných až minucióznych špecifikácií prichádza vhod mimoriadne naliehavo vyslovaná pozornosť k nedoktrinárskym stanoviskám. Najmä v esejistike, ktorá reflektuje vzťah človeka k prírode a k jej estetickým fenoménom. Sleduje procesy, akými tieto fenomény formujú vývoj maliarskej senzibility v dejinnom priebehu.

Estetika je tak donútená dotýkať sa rozličných aspektov ľudskej vnímavosti, ktoré jej ponúkajú do pozornosti

množstvo presahov s inými vedami, často až extrémne odlišného zamerania. Chráni ju na jednej strane od akademickej strnulosti a zabezpečujú živé stimuly. A presah z najživších a súčasne najtrvácnejších v celých dejinách umenia a estetiky predstavuje práve vzťah k prírode. A práve vyvažovanie abstrakčných stimulov ukazuje najnázornejšie vzťah a proces medzi naturalistickými a abstrahujúcimi postojmi v umení.

Autorom spomínaní významní anglickí krajinári Constable a Turner môžu byť považovaní za príkladných mimo-bežcov. Takmer súčasníci. Prvý bol realistickým pozorovateľom a protikladom maliarskeho vizionára, akým sa stal Turner. Oba dobre prezentovaní v londýnskej Tate Galery na najvyššej umeleckej úrovni reprezentujú základné príklady umeleckých postojov vo vzťahu umenia a prírody. Výtvarný rodokmeň a charakteristika každého z nich názorne predstavujú rozkyv dvoch večných princípov umenia: reality a fantázie. Constable je veľmi senzitívny pozorovateľ a zaznamenáva prírodných fenoménov. Turner zasa

abstrahujúci vizionár, zázračne vnímaný na živly. So všetkými ich tajuplnosťami.

Tri priestorové plány krajiny reprodukované na obálke knihy dobre signalizujú problematiku: klasická trojplánovosť od hmotného popredia cez vzdušný filter na druhom pláne a zdvih tretieho plánu zabodnutého do modrej oblohy. Klasická výstavba prírodného estetického zážitku, platná od európskej krajino-malby po japonský farebný drevorez.

Publikácia otvára zaujímavú problematiku estetických fenoménov v prírodných vedách: biológii, chémii, fyzike. Do akej miery reflektujú tieto vedy krásu ako jeden z aspektov nazerania? Či vôbec možno nájsť stopy estetických zážitkov pri prírodovedných skúmaníach a dokonca: či jestvuje čosi ako vkus v mimoludskej oblasti. Estéti prirodzene bránili vždy svoje hranice proti znevažovaniu a z druhej strany prírodovedci odkazovali krásu na teritórium ľudskej reflexie. Autor sa nestavia do úlohy rozhodcu, ventiluje prezieravo i sporné nazerania bez uzatvárania definitív.

Rudolf Fila

Mária Bartuszová (1936 – 1996), Bez názvu, 1968, SNG, jún – september 2005

Čítanie génia

Pri spätnom pohľade sa zdá neveriteľné, že tri desaťročia nemal našinec príležitosť prečítať si novú knihu o jednom z najvýznamnejších skladateľov – Ludwigovi van Beethovenovi.

metódy skúmania, tak ony našli odraz v teoretických reflexiách v súlade so spoločenskou požiadavkou.

H. Riemann v roku 1907 korektno publikoval Beethovenove klavírne sonáty a sláčikové kvarteta z analytického aspektu slovného sprostredkovania. Publikácie vreckového formátu boli určené milovníkom hudby a všetkým tým, ktorí sa nimi chceli stať. To svedčí o Riemannovom teoreticky korektnom prístupe k predmetu bádania a zároveň o vysokej úrovni hudobno-kultúrneho povedomia percipientov. Kuriózne je, že všeobecná mienka o Riemannom zvolenom prístupe k reflektovaniu Beethovenovho diela bola v 60. rokoch 20. storočia u nás kvalifikovaná ako príklad formativistického prístupu.

Domáci knižný trh sa nanovo oživil až v roku 1960 knihou L. Ballovej Beethoven a Slovensko, no pri zachovaní historickej faktografie a geografickej presnosti išlo skôr o Uhorsko. Už podľa názvu je zreteľný cieľ a zameranie na určitý výsek zo skladateľovho života. Hoci knihy Ludwig van Beethoven od J. Teichmanna (Praha 1968) a Jevištní dílo L. van Beethovena od R. Pečmana (Brno 1999), napísané v najlepšej tradícii hudobnej vedy v Čechách, boli počtom skromné príspevky, javia sa dnes o to cennejšími.

Sumár predstavuje dobre premysleného, so znalosťou a poznaním, ale aj s presvedčením napísaného sprievodcu Beethovenovým dielom.

Dôvody na publikačnú „decentnosť“ boli rôzne. Siahali od ekonomických dôvodov až po ideologické, v najrôznejších fazetách prekryvania, zastierania, udržiavania na úrovni len najpotrebnejšej, prípustnej informácie.

Rad Beethovenových monografistov otvoril A. F. Schindler relatívne skoro, v roku 1840. S Beethovenom sa dôverne poznal. Bol pôvodne študentom práva, no pôsobil vo Viedni ako huslista a bol Beethovenovým sekretárom – nelahká úloha u traumatizovaného aj nervózneho skladateľa.

Pamiatku na skladateľa zanechali v spomienkach F. G. Wegeler, medicínsky vládny radca, a F. Ries. Hoci sa Ries v roku 1813 presťahoval do Londýna, ostal so skladateľom po celý život v korešpondenčnom styku. Wegelerove a Riesove Poznámky z roku 1838 sú aj v súčasnosti cenným pramenným materiálom.

Jedna z najvýznamnejších prác, bez ktorej sa sotvaktorý vedec zaobíde, je 5-zväzková monografia Life of Beethoven, 1866 – 1879 (naposledy nanovo vydaná v roku 1967). Zhodou okolností to bol Američan A. W. Thayer, ktorý bol touto nevednou hudobnou osobnosťou fascinovaný. Preto prijal aj miesto amerického vyslanca vo Viedni a konzula v Terste, len aby mohol zbierať materiál a bádať.

Lewis Lockwood v predhovore svojej knihy Beethoven zdôrazňuje svoj zámer oslovit amatéra, milovníka hudby a oboznámiť ho v prvom rade s Beethovenovým dielom. Tomuto cieľu podriadil štruktúru knihy, keď z klasickej biografickej prevzal delenie skladateľovej tvorby na štyri obdobia. Lockwoodov text je nenásilný a prirodzený, upozorňujúci na štýlové prelomy, zvláštne znaky kompozície, mimoriadnosť skladateľovho prínosu. Osobnostný tón dostáva text usudzovaním autora, estetickým hodnotením, autentickou názorov. Vďaka rozumnej miere a súladu medzi subjektívnou výpoveďou a objektom tvorby vzniká vyvážený obraz tvorivej aktivity skladateľa. Sumár predstavuje dobre premysleného, so znalosťou a poznaním, ale aj s presvedčením napísaného sprievodcu Beethovenovým dielom. Iste, čitateľ nemusí s názorovým svetom autora súhlasiť, keďže však Lockwood sprostredkúva, a to neútočne, decentne „estetický subjekt – fenomén tvorby, nie je ťažké sa s autorom textu aspoň rámcovo zosúladiť. A to je v podstate zmysel aj cieľ napísaného textu.

Sám Beethoven ešte počas svojho života vytvoril istú auru okolo svojej osoby – exaltovaným správaním, faktom nedoslýchavosti a reakciami plynúcimi z jeho tráum v detstve. Veľa informácií je v tomto smere skreslených, mnohé sa trádajú naďalej, lebo zodpovedajú predstave o géniovi. Lockwood nachádza rozumné východiská s mnohých dielom, keď z metodologických dôvodov volí tú najpravdepodobnejšiu hypotézu. Preto biografické subjekty podľa terminológie C. Dahlhaus, vzťah k matke, k ženám, ako aj kauza „večnej milenky“, vzťah k priateľom, autentické výpovede skladateľa, vzdelávania a pod. prejednáva autor v pozadí. Tradicionalistický je v jednoznačnom tvrdení o skladateľovom hudobnom rozvoji na základe

poznania J. S. Bacha počas bonnského obdobia. Ide o tradicionalizmus utrdzovaný nemeckou hudobnou vedou a dodnes nepodložený.

Biografické údaje a civilný život skladateľa je viac „ozdobou“, avšak neodmysliteľnou, publikácie a Lockwood dáva textom najavo, že zo stanoviska našej súčasnosti je dôležitejšia konfrontácia s dielom. Rozhodujúca je v súčasnosti hodnota diela v spojení s aktualizovanou slovnou reinterpretáciou.

Lockwood prelieta text krátkymi, dobre zvolenými a podstatnými hudobnými príkladmi. Pre väčšiu časť príkladov odkazuje čitateľa na doplnenie internetom. V európskej knižnej tradícii nezvyčajne – inteligentný autor znížil estetickú hodnotu svojej knihy.

Tam, kde sa nedajú nájsť spoločné styčné body pre vernosť a dezinformáciu, sú tvrdenia súvisiace s dejinným vývojom politiky a národov Európy. Je škoda, že zanedbáva fakticitu historických udalostí. Vtedy text upadá do žurnalistiky a Lockwood sa správa ako typický Američan – nepozná dejiny európskeho kontinentu. Preto splieta omyly, mylne používa datovanie, nepozná správne geografické údaje, organizáciu štátov, teritoriálnu príslušnosť, sociálnu štruktúru spoločnosti. A ako mnohí súčasní autori, nerozlišuje v ideológiách. Fašizmus, antisemitizmus, totalitárny režim sú pre neho synonymá. Tradicionalizmami a spoločenskými súvislosťami manipuluje na okraji zábavy. Pri všetkej tejto, až milej či nefalšovanej, nedbalosti autor sleduje prednostne cieľ – povedať svoje myšlienky aj iným ľuďom. Myšlienky o hudbe veľkého skladateľa.

Lockwood v úlohe interpretátora vytvoril knihu typu voľného hudobného sprievodu a tým oslovuje amatéra – milovníka hudby a rovnako znalca.

Ingeborg Šišková

Průvodce Váchalem

zvech, je toto dílo příliš příliš konfu-
zní. Spiritismus, katolictví, theosofie,
buddhismus, zdá se, že příliš mnoho
duchovního na jedno dílo a jednotlivé
práce, jejichž malé rozměry diktoval
nedostatek, někdy i bída.

Něco z této spirituality pochopil
Váchal již jako knihařský učen, pod-
statnější bylo, že tomuto světu uvěřil.
Strašidla viděl a v ďábla věřil. Kdyby
nevěřil, maloval by jen strašidelné pa-
náky nebo nějaké drdovské bezzubé
čerty, s nimiž se každý nějak dohod-
ne. Strašidlům se musí uvěřit a čerta
nevolat. Pokud možno, Váchal – až
na jeden nebo dva experimenty (ne-
vyplatily se mu ovšem), černou magii
nikdy neprovozoval. Musíme nicméně
začít znova a od začátku a vykládat
Váchala pomocí klasické formule „ži-
vot a dílo“, u něj to funguje.

II.

Záběr díla Josefa Váchala (1884 až
1969) je opravdu široký: od konce
let devadesátých 19. století a prvních
secesně stylizovaných kreseb až po
„letristické“ záznamy barevnými propi-
skami z posledních let života. Od
dětských let v Písku za časů Františka
Josefa I. až po první měsíce normaliza-
ce dr. Gustáva Husáka. Od dandysmu
a bohémství mládence, jenž ze všeho
nejvíce chtěl „být umělcem“, až po sa-
motu v zapadlé vesničce Studeňany
u Jičína ve východních Čechách.

Osud jako by mu od začátku nebyl
nakloněn. Jako nemanželské dítě byl
v opovržení spolužáků, potom vycho-
váván babičkou a dědečkem v Písku,
předobrymi lidmi a v katolickém ná-
boženství. Otce a matku do svých šesti
let vídal jen občas a pak, do svých šest-
nácti vůbec ne. Lidé si o něm mysleli,
že je sirotek. Otec – faustovský typ,
hodností podučitel, ale jinak typický
kantor z konce 19. století, pokrokář,
macharovec a tedy nenávidník ka-
tolické církve a Říma, o to víc zaujat
spiritismem a pak theosofií, kterou
horlivě propaguje a vštěpuje také sy-
novi. Otec se jmenuje Josef Aleš a je
bratrance slavného malíře Mikoláše
Aleše. Jeho nemanželský syn se ovšem
musí jmenovat po matce, hrdě Chodce.
A s dílem svého slavného strýce (kte-
rého v Praze navštěvuje) spíše polemizuje,
tvorba na „lidovou notu“ ho
vůbec nezajímá. Občas také maluje
„písničky“, ale paroduje, zajímá ho zá-
hrobí, život po smrti a putování duší.

V tom Váchal navazuje na předchozí
generaci symbolistů, na jejich vztah
k okultismu a theosofii. Kupodivu
– právě z tohoto duchovního základu
se bylo možné skokem přenést do čiré
abstrakcionistické avantgardy. Jména
jako Vasilij Kandinský, Piet Mondrian,
František Kupka jsou dnes spíše pojmy
a dílo těchto lidí důkazem toho prapo-
divného propojení.

Nejinak u Váchala: také on se do-
stává ve svém díle občas na hranici
abstrakce, třebaže ty kruhy, vlnovky
a čáry jsou míněna jako jevy astrální
nebo aury. (Viz: Život amoeba a j.)

Od zakomplexovaného knihařské-
ho učně k ctižádostivému mladému
muži byl jen kousek. Skupina Sursum,
kterou v roce 1910 zakládá společně
s Pacovským, Koblíhou a Konůpkem
(později příberou – mimo jiné – také
Jana Zrzavého), je výsledkem této
expanze do tehdejšího světa „součas-
ného“ umění. Od začátku je program
skupiny, především ze strany Váchal-
ovy, míněn jako polemika s moder-
ním uměním, které do Prahy proniká
z Paříže kubismem, směrem, z něhož
umělec vybere jen některé prvky a zby-
tek odmítne jako projev materialismu
v umění a protiklad spiritualismu,

Josef Váchal (1884 – 1969), Plán elementální, 1907, GMB, máj – august 2005

o nějž se svými druhy usiluje. Již
v tomto období začíná Váchal upřed-
nostňovat barevný dřevoryt, techniku,
kterou dovede do dokonalosti obrazu,
jímž nahradí obraz klasický „malova-
ný“. Pro Váchala to byla osvobodující
cesta ven z bludného kruhu a dřevory-
ty, které vznikají v letech 1910 – 1920,
jsou plným právem považovány za vr-
chol Váchalova díla. Je to také vrchol-
né období tvorby. Shodou okolností se
Váchal v té době ženil, také se vrací ke
své původní víře, a ačkoli zůstává stále
skeptikem se srdcem anarchisty, zabý-
vá se katolickou mystikou a vytváří ce-
lou řadu děl na toto téma. Také v au-
torských knihách, které se staly uměl-
covou doménou, osobitým „Gesamt-
kunstwerkem“, nachází prostor pro
svůj svérázně pojatý mysticismus. Již
sám název jedné z nich je dostatečně
výmluvný: Vigilie o hodině hrůzy, bla-
hořečení a modlitba za psa. Milovník
středověku, ale také baroka: nijak se
neshoduje s dobou materialismu, fe-
tišem pokroku a také s generačními
vrstevníky. Rozumí si jen s několika
lidmi, a víc než lidstvo a národ – mi-
luje psy. Znamenitě tvůrčí období pře-
ruší I. světová válka. Váchal narukuje
a posléze se dostane do severní Itálie
a také do Soči (dnes Slovinsko). Tam
v zákopech, každodenní zabíjení, ná-
silí a veškerý horor války, vrací se vy-
lčeny z iluzí o lidství a s vlasy úplně
bílými od hrůzy, kterou trpěl. Na fron-
tu šel s vlastnoručně malovanou a psá-
nou modlitbění knihou, vrací se jako
pochybovač, krátkodobě se dokonce
stává členem sociálně demokratické
strany. Válku jako vizionář (tehdy spo-
lečně s básníkem a knězem Jakubem
Demlem) předvídal. Viz cyklus Bel-
lum z roku 1913. V téže části výstavy
je i cyklus barevných dřevorytů Fronta
jako první reakce poválečná. Váchalův
svět se ale nezakládal na doktrínách,

*Od začátku je program skupiny Sursum, pře-
devším ze strany Váchalovy, míněn jako polemika
s moderním uměním.*

uměleckých a ani náboženských. Jeho
zajímalo spíše prolínání se minulosti
a přítomnosti, duchovní fluida, kon-
trasty a extrémní situace. Je moralis-
tou. Maluje tedy vizi Města a Kloaku
ulice. Nic lidského mu není cizí, také
miluje všechno triviální, upadkový ro-
mantismus krvavých románů, sprosto-
národní písně a písně z šantánů a ký-
čovitých filmů. Ale venkov mu zůsta-
ne cizí, víc ho lákají hory, neporušená
příroda, prales. Proto: cesty na Šuma-
vu a Boubín, proto několik cest na Slo-
vensko, ale i tam – Tatry a Středohoří.
Právě rukopisná dvoudílná kniha Cesta
na Slovensko s A. Calmetem, ord.
S.B. aneb Theorie wampyrismu z roku
1930 je jedním z pozdějších vrcholů

Váchalova díla. Umělec ji považoval za
vůbec nejkrásnější, jakou kdy vytvořil.
Cesta, kterou podnikl se svoji celoži-
votní družkou, malířkou Annou Mac-
kovou (žil s ní po předčasné smrti své
ženy až do konce svého života) a psem
Tarzanem, je ovšem velice svérázným
holdem Slovensku. Miluje hory a lesy,
ale podobně jako na Šumavě ho víc
lákájí pověsti o strašidlech, vlkodlaccé
historiky a tajemná historie přírody jako

*Váchal všechno současné, „republikánské“,
vnímá jako cizorodé, jeho prostorem je
i nadále Rakousko-Uhersko a s nelibostí poci-
tuje, že všechny změny od pomyslného ideálu
jsou jen k horšímu.*

kulisy minulých dějů. Ale perem, štět-
cem a barvami zaznamenává všechno,
bizarní pozůstatky autentického fol-
klóru, groteskní detaily předmětů, vy-
právění. A naopak: všechno současné,
„republikánské“ vnímá jako cizorodé,
vnučené okolím a politickými poměry.
Váchalovým prostorem je i nadále Ra-
kousko-Uhersko a třebaže se o politiku
příliš nezajímá, s nelibostí pociťuje, že
všechny změny od pomyslného ideálu
jsou jen k horšímu.

Toto období na výstavě prezentuje
poměrně velký soubor prací z monu-
mentální Šumavy umírající a roman-
tické a neméně monumentálního Re-
ceptáře barevného dřevorytu, jsou mu
vyhrazeny dvě místnosti expozice. Do-
kládají stále větší mistrovství, s nímž
ovládá techniku barevného dřevorytu,
produčovnou jemnost, která ovšem
ve výsledku nemusí být přijímána a ob-
divována všemi, zvláště kunsthistoriky,
kteří upřednostňují práce z prvních
dvou etap Váchalovy tvorby. Nahoře na

1934, zejména po málo úspěšné sou-
borné výstavě k padesátinám. Nezá-
jem kritiky a osobností vesměs pro-
pojených na státní sbírky (až na pár
maličkářů nenakoupilo se nic), to
všechno vnímal Váchal velice bolestně.
Z deníků víme, že pracoval bezmála
třicet let od rána do večera, věnoval
umění všechno. Je ovšem třeba dodat,
že knihy (které sám napsal, ilustroval,
sám si odlil vlastní písmo, navrhl úpra-

vu a svázal je) vydával – nejčastěji
v 17 exemplářích, ale často byl náklad
daleko menší. Byl tedy „nedostupný“.
Celá řada knih zůstala v rukopisných
originálech. Monumentální Receptář
a Šumava stály již tehdy tolik, co
prostorový dům na venkově nebo men-
ší statek. Váchalovo dílo tedy od data
vzniku existovalo buď jako exkluzivní,
běžnému publiku nedostupné anebo
naopak – volně dřevoryty, tj. dokonalé
obrazy za pár korun či stokorun.

Koncem let třicátých vydává Váchal
svoji poslední větší knihu, barokně
pojatý pamflet proti automobilismu
s názvem Kázání proti hříchu spěš-
nosti. Odměnou z nebes, jak ironicky
říkal, bylo, že týž den, kdy kniha vyš-
la, mu nákladní automobil v Praze na
křižovatce srazil a smrtelně zranil ma-
minku. Proklínáje velkoměsto i režim,
který podporoval jen hrstku umělců
vyvolených, přestěhoval se Váchal na
statek své družky Anny Mackové do
Studeňan u Jičína, tam se věnoval pře-
devším psaní rukopisných „románů“
ve formě rozsáhlých dopisů přátelům.
Tam vytvořil také několik dřevory-
tových cyklů, na výstavě je vystaven
„svobodozednářský“ Cyklus dřevory-
tin o druhém břehu. A také Starého
rytce, autoportrét z roku 1954. Potom
se jako výtvarník nadobro odmlčí. Ale
píše: humorně a často hořce – dopi-
sy naplň pamflety (na politiku KSČ
atd.), naplň vzpomínky – rázovitý
děda s dýmku, nicotiana je všech celo-
životní vášní, k obživě stačí konzervy,
k životu také četba. Když ho na konci
šedesátých let „objeví“, odmítne náh-
lou pozornost veřejnosti a také směš-
ný titul „zasloužilého umělce“.

Je ale paradox, že dílo umělce ještě
i po jeho smrti bylo dlouho považová-
no za příliš marginální, také za příliš
těžkopádné v tom téměř vzdušném
středění moderních a stále moderněj-
ších výtvarných směrů.

Jiří Olič

- ▲ Rujana Dareba
a Hana Klinková
- ▲ Josef Váchal
1884 – 1969
(Katalóg
k výstavě v GMB,
máj – august
2005)
- ▲ Paseka 2005
- ▲ 103 strán
- ▲ 249 Sk

I.

Hned při vstupu obraz Rozmluva se
strašidly, skřítky a zvířátky a velké
malířské paní Pohled z hory Javorš-
ček. Obě malby jsou přemalby obrazů,
které vytvořil Váchal v Litomyšli na
stěnách pokoje domu svého přítele Jo-
sefa Portmana.

Jako by tyto dvě malby charakteri-
zovaly to podstatné ve Váchalově díle:
vidění a zhmotňování vlastního svě-
ta, vidění, které je ovšem vítězstvím
fantazie. Byl to duchovní rozhovor,
anebo jen rozhovor s duchy? A čím se
liší duchové od strašidel? Protože Vá-
chalův symbolisticko-expressionisti-
cký prostor je strašidelný. Jeho obrazy
a grafika často děsila, takže díla, která
visela na zdi a v bytech přátel, musela
často jít ze stěny dolů, bály se i malé
děti. Snad by byl lepší titul – Váchal
strašidelný. Názvy děl: Černá mše,
Seance, Zázrak v katedrále, Černá
magie, Mystická zahrada, Astratina
mše, Sabbath atd. Jdeme-li jen po ná-

myslím si že...

JANA
BODNÁROVÁDANIEL
PASTIRČÁK:
Ikony (básne)
BALLA: Štyri
poviedky z pri-
pravovanej knihy
TEOLÓG
MAURICE
BLANCHOT:
Spánok, noc (esej)**konfrontácie** / PETER MILČÁK:
Prípravná čiara 57 / Preparation line 57
JÁN GAVURA: Veľké malé a malé veľké
JÁN LITVÁK: Never myslí / Never mind**romboid špeciál** /
PETER MACSOVSZKY
PETER MACSOVSZKY:
Ten ne jeden príjemca (báseň)
ZOLTÁN RÉDEY:
Sebafarebnosť básnického textu
PETER MACSOVSZKY:
Vypustenie (próza)
JANA PÁCALOVÁ:
Hovorme jej jednoducho „knihá“
(recenzia)
IMRE ORAVECZ: Z nových básní
4 otázky Romboidu
PETROVI MACSOVSZKÉMU**tmavá komora**
JÚLIUS VANOVIČ: EPILOG STARÉHO
MARTINA alebo „Pamäti z mladších
rokov života“ (dokončenie)**rozhovor so**
SLAVOMÍROM ONDREJOVIČOM**voľným okom**
OLEG PASTIER: Rôznosmerné putova-
nie v domácom kine Michala Čzinegeho

IVAN ŽUCHA: Model života

pan(o)ptikum ROBA ŠVARCA:
25 rokov Rúčajúcich sa novostavieb**recenzie**
PAVOL MARKOVIČ: O zdokonaľovaní
nadbytočného pojmu (Marián Milčák:
O nezrozumiteľnosti básnického textu)
MILA HAUGOVÁ: Rozumie rozumné
srdce? (Zuzana Szatmáry: Rozumné
srdce)
IGOR HOCHTEL: Jednoducho, ale aj
konvenčne (Tibor Kočík: Byť namiesto
mať)
JAROSLAV KUŠNÍR: Slovenskí vedci
na anglickom brehu (Anton Pokrivčák,
Silvia Pokrivčáková: Focused on Litera-
ture: Introduction to Literary Study)
JOZEF BŽOCH: Aglaja Veteranyi je
objav (Aglaja Veteranyi: Prečo sa dieťa
varí v kaši)
ANDY TURAN: Skrytá voľnosť uväz-
nených (Mario Vargas Llosa: Mesto a psi)

IVAN ČIČMANEC: W+V sú storoční!

z diára IVANA KADLEČÍKA

úklady jazyka alebo slovgličitina
PAVEL BRANKO:
Transkripcia – elitársky či demokraticky?**cool/túra**
MIROSLAV BRŮCK: Daň z nekultúry**attachment**
33 / PETER ZAJAC: Je chrámom
príroda...Bezplatný katalóg Knižného klubu,
ako aj staršie čísla časopisu
Knihy & spoločnosť si môžete
objednať:Knižný klub **Legenda**
Hlavná 87/49
925 28 Pusté Úfany

031 / 784 53 15

031 / 784 53 14

mail@kniznyklub.com

Josef Váchal (1884 – 1969), ilustrácia z knihy *Hora proroků*, 1912, GMB, máj – august 2005

Akú farbu má vaša krv?

„Půjčte mi nůž a zkusíme, jestli má naše krev stejnou nebo jinou barvu... Já nemám problém s tím, jakou má kdo barvu kůže, všichni jsme lidi a máme stejnou krev a nakonec půjdeme stejně všichni pod stejnou zem.“ (Gibson, „prichádzajúci“ z Brazílie)

dardnému hodnoteniu. Sú knihy, o ktorých možno ani nie je vhodné ďalej písať, ale napriek tomu o nich písať treba, lebo dobré sa vždy samo nechváli. A napokon aj preto, že mnohé nepochybné nepravosti sa môžu a smú realizovať aj z toho dôvodu, že takzvaná slušná väčšina nevidí, nepočuje, nevie.

Příchozí nie sú suchou odbornou publikáciou, ale zainteresovanou výpoveďou, usilujúcou sa vyrovnáť informačný deficit predovšetkým o konkrétnych problémoch utečencov a azylantov v aktuálnych podmienkach Českej republiky. Jednoduchý sugestívny názov je vysvetliteľný ambíciou autorov nahradiť slovo „cudzinec“ vládnejším a ústretivejším výrazom „prichádzajúci“ – minimálne z toho dôvodu, že „cudzinec“ už v sebe latentne a podpráhovo obsahuje vylúčenie a potenciálny dištanec.

Autori profesijne patria do okruhu Poradny pro uprchlíky a Centra pro otázky migrace, čo sú ľudsko-právne organizácie podporujúce dodržiavanie práv cudzincov a utečencov a poskytujúce právnu, sociálnu a psychologickú pomoc tým, ktorí z rôznych dôvodov museli opustiť krajinu svojho pôvodu a hľadajú na území Českej republiky ochranu, pomoc a často i druhý domov. Osobné trajektórie a zázemie autorov sú dôležitejšie a zjavnejšie ako v prípade iných publikácií, pretože títo neprinášajú len výpoveď o svojom povolání či zamestnaní, ale o pomoci po-

trebným a o poslaní. Bohužiaľ, zároveň aj svedectvo o často porovnateľnej bezmocnosti, zúfalstve a napätí prichádzajúcich i pomáhajúcich – na druhej strane o neľudskosti, hrošej koži, oficializovanej zbabelosti a hlúposti štátneho molocha.

Subtílna kniha pieskovej farby obsahuje individuálne (a veľmi „nepreboľené“) zážitky „zdanlivo odlišných“, súkromné príbehy utečencov aj Rómov, pocity tých, ktorí im pomáhajú, záznamy o „netolerancii a mlčiacej väčšine“. Ale aj apel voči nebezpečenstvu rasizmu, neonacizmu, pravicovému

života a smrti) predstaviť situáciu, že si nemôžete ani na moment pred spaním (v akom-takom súkromí) zažať lampu, vysušiť vlasy, vyžehliť dočítať plienky... Alebo iná „drobnosť“: napriek pomerne nákladnému vybaveniu kuchyniek na ubikáciách si utečenci nemôžu sami variť. Pripomeňme, že v čase, keď to bolo možné, zaregistrovali v táboroch podstatne menšiu spotrebu liekov i nižšiu frekvenciu návštev lekára. Pociť „normálneho“ fungovania rodiny, hospodárenia, pohostinnosti jednoducho pôsobil ako psychická i fyzická vzpruha.

Osobné trajektórie a zázemie autorov sú dôležitejšie a zjavnejšie ako v prípade iných publikácií, pretože títo neprinášajú len výpoveď o svojom povolání či zamestnaní, ale o pomoci potrebným a o poslaní.

extrémizmu, upozornenie na príslušné inštitucionálne i politické podhubie. Ide o prácu kritickú voči postojom a nezmyselným prekážkam štátnej mašinérie (najmä rezortu vnútra), voči sprievodnej neochote, ľahostajnosti, občas až xenofóbie niektorých zodpovedných zamestnancov, voči paušálnej kriminalizácii prichádzajúcich a Rómov a voči povrchnému spôsobu informovania médií (s často neskrývaným nepriateľským podtónom), či voči dôstojnosť ponížujúcim či nezmyselným praktikám verejných služieb. Vedeli ste napríklad takú „malíčkosť“, že obyvatelia utečeneckých táborov nesmú používať elektrické zásuvky v izbách?! Skúste si (špeciálne po týždňoch, či mesiacoch života na úteku, balansovania na hrane

Příchozí sú knihou spravodlivo kritickou smerom k mocenským štruktúram, úradníckym praktikám i občianskej ľahostajnosti a neznášanlivosti voči prichádzajúcim v Českej republike. Nemožno si však odpustiť porovnávajúcu poznámku: do akej miery kriticky by musela vzniknúť podobná publikácia zo súčasných slovenských reálií?!

Historickú a osobnú úlohu ľudí stojacich za vydavateľstvom G plus G zhodnotia v budúcnosti zrejme mnohí, ale pre niektorých z nás už dnes niet pochýb o tom, že keby neurobili nič iné, len vydali „pár svojich“ kníh, urobili pre tento časopriestor „pohříchu“ dosť! Podobne ako autori spomínanej útlej knihy. Sú isté pohnútky a činy, ktoré sa nepatrí hodnotiť tu a teraz. Až na druhom brehu...

Sylvia Porubánová

▲ V. Roubalová,
T. Günterová,
F. Kostlán
▲ **Příchozí**
▲ G plus G 2005
▲ 120 strán
▲ 99 Kč

Sú knihy, ktoré majú schopnosť priviesť nás ako bárky nádeje na pomyselný „lepší“ breh. Existujú knihy priťahujúce už na pohľad i na dotyk... knihy natoľko ľudské, do takej miery človečenské, že sa vzpierajú štan-

Niekoľko zásad pre začiatočníkov

V kníhkupectvách a v knižniciach nie je núdza o knihy s radami a návodmi, ako napísať a obhájiť kvalifikačnú prácu (z najnovších spomeňme aspoň Akademickú príručku od kolektívu autorov z vydavateľstva Osveta z roku 2004, v ktorej možno nájsť bibliografiu predchádzajúcich). Tieto práce – s výnimkou knihy Umberta Eca – sa orientujú viac na inštrumentálnu než na kultivačnú funkciu prípravy na písanie odborných textov. Pre študentov a pedagógov jednotlivých odborov zostáva mnoho ďalších otázok „Ako?“. Na mnohé z nich ponúka odpoveď sociologička Jadwiga Šanderová.

mami a ich podtémami sa v knihe stretávame. Uzatvárajú ju prílohy štyroch príkladov seminárnej práce, ktoré sú viac než iba ilustrácia.

Pri téme čítania autorka pripomína najmä zabúdané a znovuobjavené väzby medzi čítaním, písaním a kritickým myslením. Pri pohľade na stav čítania študentov obracia pozornosť od stereotypov, podľa ktorých dnešné generácie študentov čítajú menej než generácie predchádzajúce, skôr k otázkam týkajúcim sa prechodu od zbierania poznatkov a informácií z názorných stredoškolských učebníc a encyklopédií k štúdiu spoločenskovednej literatúry na vysokej škole. Z tohto uhla pohľadu vychádza aj pri usmernení, ako čítať aktívne a efektívne.

Písanie v spoločenských vedách (a zdá sa, že nielen v nich) už niekoľko rokov trpí anómiou. Staré pravidlá bývajú spochybňované, modifikované a nové nie sú vždy jasne formulované, argumentované a v praxi sa nezriedka priam rozplývajú v postmodernej pluralite. Prezentovaná charakteristika štýlov a žánrov spoločenskovedného odborného textu (empirická stať, kompilácia, komparácia, recenzná stať, prehľadová stať, odborná esej, pôvodná teoretická stať) preto môže byť dobrou oporou (nielen!) pre začiatočníkov a dobrým prostriedkom ujasnenia si vzájomných očakávaní pisateľov a čitateľov odborných textov.

Autorka už v úvode zdôrazňuje, že jej knižka je len prehľadom hlavných zásad a nie „kuchárkou“ s podrobnými návodmi, že sa predovšetkým snažila ukázať zmysel a racionálne jadro jednotlivých zásad. Vychádza z tých, ktoré sú už tradované, ale „základná zásada, alebo odporúčenie – vyjsť vždy zo štruktúry empirickej state – je však pôvodné a pravdepodobne tiež kontroverzné“. Uprednostňuje

postup, ktorý je typický pre anglosaskú odbornú literatúru a ktorý je používaný najmä v prírodných vedách, a chce ukázať, že ho možno s úspechom využiť v mnohých žánroch spoločenskovedného odborného textu.

Explicitne popísaný anglosaský vedecký štýl má, alebo mal, v spoločenských vedách ako implicitný model najvýraznejšiu tradíciu. Odborný text tu je správou o skúmaní: aké boli ciele či otázky, východiská a predpoklady, aké sa použili metódy, aké sú výsledky, aká je ich interpretácia, diskusia a ďalšie možné pokračovanie.

Hoci štýl a forma naozaj nie sú zárukou kvality obsahu, autorkine argumenty, že štruktúra empirickej state zabezpečuje najúčinnejšiu komunikatívnosť konkrétnej odbornej práce a jej výsledkov a že z hľadiska didaktickej efektívnosti je tento postup ako

východisko úsilia naučiť študentov jasne a jednoznačne referovať o svojej práci osvedčila a svoje skúsenosti ďalej konkretizuje.

Podtitul knihy konkretizuje jej zameranie na „niekoľko rád pre začiatočníkov“. Možno predpokladať, že ju ocenia aj, a možno práve, tí pokročilejší, ale tiež, že nie všetci budú jej konzervatívnou, pozitivistickou orientáciou dvakrát nadšení. (Zaujímavé úvahy na tému odlišných epistemologických schém rozvíjal v jednej prednáške počas svojej ostatnej návštevy v Bratislave známy francúzsky sociológ Michel Maffesoli. Podľa neho v anglosaskej tradícii prevládala schéma, že kde nie je slnko, tam je potreba slnka rozumu, potreba osvetľovať, explicitne vysvetľovať, vyhladzovať záhyby. Druhá schéma, latinskej a románskej proveniencie, má dosť slnka, svetla a túži po tme, berie vážne práve spomínané záhyby. Podľa neho sa moderna vzťahovala na anglosaskú a súčasná postmoderna na latinsko-románskej tradícii.)

Realistickejší predpoklad, než dočkanie sa konzistentnejších alternatív, však vidím v ďalšom vydaní knižky, možno rozšírenom či doplnenom. Napríklad o ďalšie stratégie, ako sa ešte lepšie orientovať v záplave odborných textov. Trhové mechanizmy a nové komunikačné technológie k nám prišli naraz a ich synergický efekt v produkcii textov je chaosom nielen pre začiatočníkov. Okrem v knižke už spomenutých je mnoho ďalších „gate

Písanie v spoločenských vedách (a zdá sa, že nielen v nich) už niekoľko rokov trpí anómiou. Staré pravidlá bývajú spochybňované, modifikované a nové nie sú vždy jasne formulované.

prvý vhodný na osvojenie, sú presvedčivé. Postup – najprv zvládnuť vecný a zrozumiteľný popis – možno zbavuje vedeckú prácu (a predstavy o nej) romantizmu a dobrodružstva objavovania, obmedzovania tvorivého rozletu poznávania a písania a aj uvoľneného prezentovania sa. Šanderová hneď v úvode dáva najavo, že nemá najmenšie pochybnosti o tom, že kvalitný odborný text je vždy v prvom rade výsledkom slobodnej tvorby a že každý autor musí nájsť svoju vlastnú cestu. Avšak základná zásada, vyjsť zo štruktúry empirickej state, t. j. textu referujúcom o „klasickom“ empirickom výskume, sa jej ako

keepers“. Asi nie je ľahké o nich písať. Napríklad už len preto, že ak by bola reč o vydavateľstvách, bolo by treba prekonať ostych a zaslúžene vychváliť (za kvalitu koncepčné, odborné, remeselné) vlastné sociologické nakladateľstvo SLON. Najmä preto, že orientácia v „dverníkoch“ literatúry nie je v záležitostiach len poznatkov a informovanosti, ale aj skúsenosti, pestovania, citu. Avšak záplava bezprecedentnej produkcie textov bez (!) písomných „majákov“ nie je práve najšťastnejší spôsob, ako sa nestraťiť, ale naučiť ovládať médium literatúry.

Adela Kvasničková

ARCH
6/2005
Časopis o architektúre a inej kultúre

Téma:
Urbánne štruktúry

KALENDÁRIUM
Súťaž
Výstavy

EVE SHOP, HLAVNÁ 1, KOŠICE
MÁRIA DRAGANOVÁ:
Cool Architects

REKONŠTRUKCIA A MODERNIZÁCIA ESTERHÁZYHO PALÁCA, BRATISLAVA
MAGDALÉNA KVASNICOVÁ:
Čo sa dialo pod plachtou

POLYFUNKČNÝ OBJEKT INGSTEEL, TOMÁŠIKOVA – TREBIŠOVSKÁ, BRATISLAVA-RUŽINOV
IVAN GÜRTLER:
Nový dobrý dom...

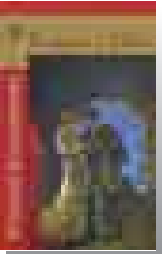
OBYTNÝ KOMPLEX PLATAN, BAJKALSKÁ ULICA, BRATISLAVA
KATARINA FAJGLOVÁ
– HABERLANDOVÁ: Obytný dom Platan – Nová doba súčasnosti

BYTOVÝ DOM, VIEDEŇ – MEIDLING
ANDREA NUSSBAUM:
Tehlový monolit v mori domov

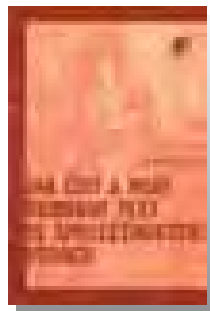
BYTOVÉ DOME V POLICI NAD METUJÍ
ALEXANDR SKALICKÝ:
Dva bytové domy v malém městě

FORUM
Nové prichádzajú. Ženská avantgarda v architektúre dvadsiatych rokov
Konštruktívna provokácia. Nové stavenie vo Vorarlbersku
Wonderland v Paríži
Armstrong Linoleum Challenge 04
Panelové sídliská vo Viedni a v Bratislave
Fakulta architektúry STU v roku 2004
Workshop „Experiment Fels“, Fels am Wagram
Josef Váchal opäť na Slovensku

INÁ KULTÚRA

William Shakespeare
Romeo a Júlia
Preklad
Lubomír Feldek
Ikar 2005
141 strán
151 Sk

S tlačnými vydaniaми Shakespeareovej hry Rómeo a Júlia to vôbec nie je jednoduché. Hoci prvý raz vyšla hra už v roku 1597, išlo o pirátske, zlé vydanie, v ktorom chýbali viaceré pasáže, či boli poprehadzované, parafrazované. Ďalšie vydanie, ktoré bolo úplnou náhradou za predchádzajúce, uzrelo svetlo sveta ešte za Shakespeareovho života v roku 1599. A práve oň sa opierajú všetky nasledujúce neskoršie vydania. No bez poznania prvej „zlej“ verzie by nám ostali mnohé skutočnosti deja príbehu lásky navždy utajené. Rómeo a Júlia v preklade Lubomíra Feldeka sa opiera o komentované vydanie hry The Arden Shakespeare z roku 1994, ktoré vo veľkej miere vychádza z druhého vydania hry z roku 1599. Vydavateľstvo Ikar pripravuje i ďalšie Shakespeareove hry: Trojkráľový večer, Sen svätovánskej noci, Othello, Ako sa vám páči, Antonius a Kleopatra. I tieto preklady sa opierajú o už spomínané najlepšie anglické kritické vydanie The Arden Shakespeare.

▲ Jadwiga Šanderová
▲ Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách
▲ SLON 2005
▲ 209 strán
▲ 359 Sk

Pôvodný zámer knihy bol usmerniť začiatočníkov štúdiu sociológie pri písaní odborného textu. Pri realizácii zámeru pedagogické a sociologické zretele rozšírili tému i knihu o „predpoklady a následky“. Predpokladom písania odborných textov je schopnosť vedieť čítať odborné texty, pričom podmienkou sociálneho jestvovania textov je ich zverejňovanie, čiže písomné publikovanie a ústna prezentácia. So všetkými týmito té-

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť

Objednávam si:

..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ks polročné predplatné (120,- Sk)

Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:

- Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34
- Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ:

Meno/Firma: Ulica/Číslo: Mesto/PSČ:

Telefón: Dátum: Podpis:

L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk

(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)

Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13,

e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz

(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné ČR)

Bratislava Kozia zo Žilina Bodova 3 Košice Mlynská 6 Banská Bystrica Dožná 8 www.artforum.sk tel/fax: 02/5441 1898

KNÍHKUPECTVO ARTFORUM
DOBRODRUŽSTVO MYŠLENIA

Autori čísla

Rudolf Fila

maliar, esejista, pedagóg, významný predstaviteľ výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia na Slovensku, nositeľ Ceny Dominika Tatarku za knihu esejí o výtvarnom umení Cestou (Petrus 2003)

Ladislav Hohoš

pôsobí na Katedre filozofie FiF UK v Bratislave a Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, prednáša filozofiu práva, sociálnu filozofiu, Marxovu filozofiu dejín a futurologiu, orientoval sa na prepojenie vývoja technológie so sociokultúrnymi procesmi až po záujem o štúdium budúcnosti a možné civilizačné trajektórie

Igor Kapišinský

vyštudoval fyziku so špecializáciou astronómia a teológiu, pracuje v Astronomickom ústave SAV, jeden zo zakladajúcich členov Spoločnosti pre podporovanie kritického myslenia zameranej na propagáciu vedy a boj proti všetkému druhu šarlatánstvu, povier a pavely

Miloslava Kodoňová

publicistka, venuje sa filozofii, religionistike, teológii, médiám a umeniu

Adela Kvasničková

sociologička, pracuje na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, venuje sa sociológii kultúry a sociológii náboženstva

Juraj Marušiak

politológ, pracuje v Ústave politických vied SAV, zaoberá sa dejinami Slovenska po roku 1945 a politickými vzťahmi v regióne strednej a východnej Európy, vydal monografiu Slovenská literatúra a moc v druhej polovici 50. rokov (Brno 2001)

Martin Mašek

kritik architektúry, publicista, začiatkom 90. rokov vedúci Katedry teórie architektúry, neskôr vydavateľ, zakladateľ viacerých odborných časopisov, prvý šéfredaktor a majiteľ časopisu ARCH, v súčasnosti riaditeľ odboru umenia ministerstva kultúry

Grigorij Mesežnikov

politológ, prezident Inštitútu pre verejné otázky, zaoberá sa spoločensko-politickými súvislosťami transformačných procesov, prechodom k demokracii, vývojom straníckych systémov, pravidelne analyzuje slovenskú politickú scénu v domácich i zahraničných médiách

Jiří Olič

básnik, spisovateľ, vydal množstvo kníh v samizdate, po roku 1989 mu vyšlo 12 titulov knižne, o Váchalovi napísal dve biografie ...nejlépe tlačiti vlastní káru sám (1993) a Neznámý Váchal (1999), z Váchalovho diela editorsky pripravil (o.i.) najmä výber z maliarovej korešpondencie Zapáliv si cigáro Operaš a knihu Mystika, rodák zo severnej Moravy, žije hlavne v Bratislave

Sylvia Porubánová

sociologička bratislavského Strediska pre štúdium práce a rodiny, zaoberá sa problematikou rovnakých príležitostí mužov a žien, ľudskoprávnymi a rodovými aspektmi antidiskriminácie

Peter Prešnajder

fyzik, prednáša na Fakulte matematiky, fyziky a informatiky UK v Bratislave, zaoberá sa teoretickou a matematickou fyzikou (kalibračné teórie, aplikácie nekomutatívnej geometrie v teórii poľa)

Ingeborg Šišková

pôsobí na Katedre hudobnej vedy Filozofickej fakulty UK, zaoberá sa hudbou vrcholného baroka až po klasiku 20. storočia, európskymi dejinami hudby

Martin Šulík

filmový a televízny režisér, prednáša na VŠMU v Bratislave, okrem iného natočil film Neha (1991), Všetko čo mám rád (1992), Záhrada (1995), Orbis pictus (1997), poslednou jeho snímkou je celovečerný hraný film Slnečný štát (2005)

Monika Vrzgulová

etnologička, pracuje v Ústave etnológie SAV, v Nadácii Milana Šimečku vedie projekt Osudy tých, ktorí prežili holokaust

Ivan Žucha

profesor psychiatrie na Lekárskej fakulte UK, autor kníh Fragments a zápisky psychiatra Ivana Žuchu, Kompost a knihy Rozhovory (spolu s I. Hulínom)

Celoživotní sprievodcovia

Knihy mám rád. Rád ich čítam, rád si v nich prezerám obrázky, mám rád vôňu knižného gleja. Ako dieťa som z otvorenej knižky podľa pachu vedel poznať majiteľa. Knihy sa mi vždy páčili ako predmet. Miloval som šteklivý pocit, keď mi biele listy bleskovo leteli medzi palcom a ukazovákom a čísla stránok pred mojimi očami tancovali ako postavičky z animovaného filmu. Od malička ma fascinovali knihy-hračky, ktoré mali vo vnútri prešpekulované prekvapenia. Keď som ich otvoril, ilustrácie boli zrazu trojrozmerné a pripomínali malé divadielka alebo betlehemy. V stránkach mali vyrezané okienka, cez ktoré som videl ďalšie obrázky, alebo v nich boli ukryté otáčavé mechanizmy, pomocou ktorých sa ilustrácie menili ako figúrky v orloji.

Vždy som mal rád encyklopédie, učebnice, návody. Možno preto som miloval Robinsona Crusoe a Tajuplný ostrov – dva odlišné návody na prežitie. Nadchli ma Gulliverove cesty, Don Quijote a samozrejme Traja mušketeri. Mnohé knihy pre mňa objavili priatelia, odovzdali mi ich ako skúsenosť, s ktorou sa chceli podeliť. Vlado Móres pre mňa našiel knižku Marka Twaina a Julesa Verna. Vlado Michal mi priniesol poviedky Ivana Vyskočila a Bohumila Hrabala. Moja žena Olga mi požičala Saroyanovu Ludskú komédiu. Vlado Balco mi rozprával o Sidharthovi od Hermana Hesseho. Ďalší Vlado – Vlado

Godár pre mňa objavil Singera, Čiladzeho, Kolakowského, Šklovského. Marián Zachar mal rád Vasilija Šukšina a Emmanuela Bowa. Marek Leščák mi posunul Csatha a Carvera. Ferovi Liptákovi som stratil poviedky Jefima Zozulu. S Jurajom Mojžišom som veľa rozprával o Robertovi Musilovi. U Ondreja Šulaja som prvýkrát videl Váchalov Krvavý román a Dušan Dušek ma nadchol pre Kawabatu a Pereca. Správy o knihách putujú ako odkazy vo fľašiach.

Na mnohé knihy som narazil náhodou, ale v správny čas. Dotkli sa ma. V antikvariáte v Košiciach som našiel Kamasútru a Mokošove Praskanie krvi. V malom kníhkupectve v Nitre som si kúpil Borgesovu Knihu z piesku. V knižnici na Masarykovej ulici v Žiline som objavil Camusovho Cudzince, Johanidesovo Súkromie a Mitanove Psie dni. Keď som prišiel do Bratislavy na vysokú školu, začal som čítať Franza Kafku, Gabriela Márqueza, Julia Cortazara, Rudolfa Slobodu, Ivana Laučíka, Vlada Bednára. Vtedy boli aj zakázané knihy. Knihu smíchu a zapomenní od Milana Kunderu som lúštil z takmer nečitateľnej strojopisnej kópie. V samizdate som čítal Kadlečika aj Vaculíka. Na knihy sa stálo v radoch, nosili sa z Prahy, ale aj z Viedne z malého kníhkupectva za obchodným domom Hermanski.

Dnes sa u nás knihy, chvalabohu, nezakazujú. Internet zmenil svet. Lu-

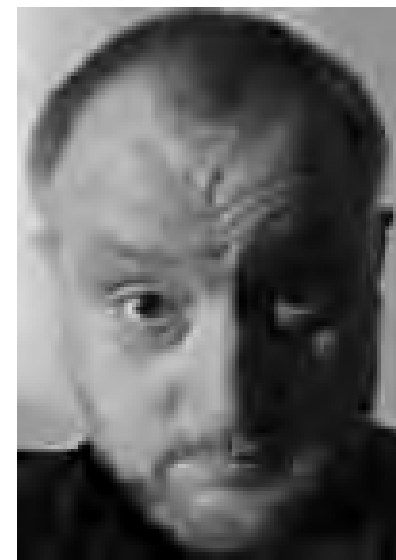

Foto archív autora

bovoľný text sa za pár sekúnd zobrazí na obrazovke, ale ja aj tak najradšej čítam knihy, ktoré sa dajú chytiť do rúk. Pobavila ma myšlienka, ktorú začalo praktizovať zopár nadšencov niekde v Holandsku. Svoje obľúbené knižky nechávajú položené v elektrických, v holičstvách, v kaviarňach, v parkoch. Okoloidúci si môže knihu zobrať, prečítať a znovu vrátiť na nejaké verejné miesto. Páči sa mi tento tajuplný život kníh. Možno preto, lebo mi pripomína detstvo, čas, keď pre mňa každá kniha mala svoju vôňu.

Martin Šulík

Č o s a k u p u j e

ARTFORUM

martinus.sk

KOSMAS.cz

fiction

1.

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Sloart)

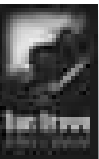

Zbigniew
Nienacki:
Pán Tragáčik
a Atanarichov
poklad
(Ikar)

Gabriel García
Márquez:
Na pamät mým
smutným courám
(Odeon)

2.

Dan Brown:
Anjeli a démoni
(Sloart)

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Sloart)

Dan Brown:
Šifra mistra
Leonarda
(Metafora)

3.

Dan Brown:
Bod klamu
(Sloart)

Milan Rúfus:
Báseň a čas
(Slovenský
spisovateľ)

Rob Grant:
Červený trpaslík 4.
- Pozpátku
(Argo)

nonfiction

1.

E. Krekovič,
E. Mannová,
E. Krekovičová:
Mýty naše
slovenské
(AEP)

Michael Baigent,
Richard Leigh:
Podvod so
zvitkami od
Mŕtveho mora
(Remedium)

Corinne Maierová:
Lenosti, buď
pozdravená!
(Rybka Publishers)

2.

Simon Cox:
Šifra mistra
Leonarda: Fakta
(Metafora)

Sun-c' Sun Pin:
Umění války
(Helion)

Lída Holá:
New Czech Step
by Step
(Akropolis)

3.

Sun-c' Sun Pin:
Umění války
(Helion)

Robert T. Kiyosaki,
Sharon L.
Lechterová:
Bohatý otec,
chudobný otec
(Motýľ)

Simon Cox:
Šifra mistra
Leonarda: Fakta
(Metafora)

Knihy a spoločnosť (K&S) Vydáva: Ing. Frederik Nemeth, *FAN studio Redakcia: Damas Gruska (šéfredaktor), Martina Nemethová (vedúca redakcie) Redakčný kruh: Egon Gál, Tatiana Jajcayová, Dana Kršáková, Zuzana Kusá, Imrich Sklenka, Ľubomír Tomáška, Milan Zemko Adresa: Stará vinárska 3, 811 04 Bratislava tel.: +421/2/5463 0088, 5441 5036 fax: +421/2/5463 0089 e-mail: kas@fan.sk Internet: www.fan.sk/kas Jazyková úprava: Marta Hollá Vizualna koncepcia: Layout JS. Grafická úprava: *FAN studio Tlač: OFFPRINT, Magnetová 11, 831 04 Bratislava Rozširuje: Mediaprint-Kapa a knižní distribútori Registračné číslo: MK 3240/2004, ISSN 1336-5584. Uvádzané ceny kníh sú orientačné. Príspevky bez uvedenia mena autora a uverejnené pod skratkou (K&S), s výnimkou reklamných bannerov a inzercie, sú stanoviskom redakcie. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Rebrický predajnosti kníh sú zostavené na základe údajov za predchádzajúci mesiac. Objednávky na predplatň prijíma: L.K. Permanent spol. s r. o., pošt. prieč. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: +421/2/44453711, fax: +421/2/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk

Časopis vychádza s láskavým príspevkom CREDIT SUISSE LIFE & PENSIONS, Občianskeho združenia Index a Ministerstva kultúry SR.